

BELGISCHE SENAAT

ZITTING 2002-2003

5 NOVEMBER 2002

Wetsvoorstel ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding

AMENDEMENTEN

Nr. 192 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 2

Paragraaf 5 van dit artikel aanvullen met een nieuw lid, luidende:

« Wat betreft de beroepsactiviteiten van de erediensdiensten, religieuze organisaties of gemeenschappen,

Zie:

Stukken van de Senaat:

2-12 - BZ 1999:

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Mahoux c.s.

2-12 - 1999/2000:

Nr. 2: Amendement.
Nr. 3: Verslag namens het Adviescomité.
Nr. 4: Amendementen.

2-12 - 2000/2001:

Nr. 5: Advies van de Raad van State.
Nrs. 6 tot 8: Amendementen.
Nr. 9: Verslag namens het Adviescomité.
Nrs. 10 tot 12: Amendementen.

2-12 - 2001/2002:

Nrs. 13 en 14: Amendementen.
Nr. 15: Verslag.
Nr. 16: Tekst aangenomen door de commissie.
Nrs. 17 en 18: Amendement.

2-12 - 2002/2003:

Nr. 19: Ontwerp geamendeerd door de Kamer van volksvertegenwoordigers.

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2002-2003

5 NOVEMBRE 2002

Proposition de loi tendant à lutter contre la discrimination et modifiant la loi du 15 février 1993 créant un Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme

AMENDEMENTS

N° 192 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 2

Compléter le § 5 de cet article par un alinéa nouveau, libellé comme suit:

« En ce qui concerne les activités professionnelles des cultes, organisations ou communautés religieuses

Voir:

Documents du Sénat:

2-12 - SE 1999:

N° 1: Proposition de loi de M. Mahoux et consorts.

2-12 - 1999/2000:

N° 2: Amendement.
N° 3: Rapport fait au nom du Comité d'avis.
N° 4: Amendements.

2-12 - 2000/2001:

N° 5: Avis du Conseil d'État.
N°s 6 à 8: Amendements.
N° 9: Rapport fait au nom du Comité d'avis.
N°s 10 à 12: Amendements.

2-12 - 2001/2002:

N°s 13 et 14: Amendements.
N° 15: Rapport.
N° 16: Texte adopté par la commission.
N°s 17 et 18: Amendement.

2-12 - 2002/2003:

N° 19: Projet amendé par la Chambre des représentants.

waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd, vormt een verschil in behandeling gebaseerd op de godsdienst of overtuiging van een persoon geen discriminatie, indien vanwege de aard van de activiteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend de godsdienst of overtuiging een wezenlijke, legitieme en gerechtvaardigde beroepsvereiste vormt gezien de grondslag van de organisatie.»

Verantwoording

In de Kamerbesprekingen werd het nieuwe § 5 ingevoegd, dat voorziet dat een verschil in behandeling dat berust op een kenmerk dat een bepalende beroepsvereiste vormt, een objectieve en redelijke rechtvaardiging is en derhalve niet discriminatoir is. Paragraaf 5 geeft volgens de indieners van het Kameramendement, met name de regering, een concrete omzetting van de Europese richtlijn van 17 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep.

Artikel 4.2 van deze richtlijn bepaalt evenwel:

«De lidstaten kunnen op het moment van vaststelling van deze richtlijn bestaande nationale wetgeving handhaven, of voorzien in toekomstige wetgeving waarin op de datum van vaststelling van deze richtlijn bestaande nationale praktijken worden opgenomen, die bepaalt, dat in het geval van kerken en andere publieke of particuliere organisaties, waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd, wat betreft de beroepsactiviteiten van deze organisaties een verschil in behandeling gebaseerd op godsdienst of overtuiging van een persoon geen discriminatie vormt indien vanwege de aard van de activiteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend de godsdienst of overtuiging een wezenlijke, legitieme en gerechtvaardigde beroepsvereiste vormt gezien de grondslag van de organisatie. Dit verschil in behandeling wordt toegepast met inachtneming van de grondwettelijke bepalingen en beginselen van de lidstaten en van de algemene beginselen van het Gemeenschapsrecht, en mag geen op een andere grond gebaseerde discriminatie rechtvaardigen.

Mits de bepalingen van deze richtlijn voor het overige worden geëerbiedigd, laat deze richtlijn derhalve het recht van kerken en andere publieke of particuliere organisaties waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd, onverlet om, handelend in overeenstemming met de nationale grondwettelijke en wettelijke bepalingen, van personen die voor hen werkzaam zijn, een houding van goede trouw en loyaliteit aan de grondslag van de organisatie te verlangen.»

De nieuwe § 5 houdt geen rekening met deze bepaling, en dient derhalve te worden aangevuld.

Nr. 193 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 2

Paragraaf 5 van dit artikel aanvullen als volgt:

«Deze bepalende beroepsvereiste wordt bekendgemaakt uiterlijk bij het aanbieden van een openstaande betrekking.»

dont l'éthique est fondée sur la religion ou les convictions, une différence de traitement fondée sur la religion ou les convictions d'une personne ne constitue pas une discrimination lorsque, par la nature de ces activités ou par le contexte dans lequel elles sont exercées, la religion ou les convictions constituent une exigence professionnelle essentielle, légitime et justifiée eu égard à l'éthique de l'organisation.»

Justification

Au cours des discussions à la Chambre, on a inséré le § 5 nouveau disposant qu'une différence de traitement qui repose sur une caractéristique constituant une exigence professionnelle essentielle est une justification objective et raisonnable et, partant, non discriminatoire. Selon les auteurs de l'amendement de la Chambre, à savoir le gouvernement, il s'agit d'une transposition de la directive européenne du 17 novembre 2000 portant création d'un cadre général en faveur de l'égalité de traitement en matière d'emploi et de travail.

L'article 4.2 de cette directive dispose toutefois ce qui suit:

«Les États membres peuvent maintenir dans leur législation nationale en vigueur à la date d'adoption de la présente directive ou prévoir dans une législation future reprenant des pratiques nationales existant à la date d'adoption de la présente directive des dispositions en vertu desquelles, dans le cas des activités professionnelles d'églises et d'autres organisations publiques ou privées dont l'éthique est fondée sur la religion ou les convictions, une différence de traitement fondée sur la religion ou les convictions d'une personne ne constitue pas une discrimination lorsque, par la nature de ces activités ou par le contexte dans lequel elles sont exercées, la religion ou les convictions constituent une exigence professionnelle essentielle, légitime et justifiée eu égard à l'éthique de l'organisation. Cette différence de traitement doit s'exercer dans le respect des dispositions et principes constitutionnels des États membres, ainsi que des principes généraux du droit communautaire, et ne saurait justifier une discrimination fondée sur un autre motif.

Pourvu que ses dispositions soient par ailleurs respectées, la présente directive est donc sans préjudice du droit des églises et des autres organisations publiques ou privées dont l'éthique est fondée sur la religion ou les convictions, agissant en conformité avec les dispositions constitutionnelles et législatives nationales, de requérir des personnes travaillant pour elles une attitude de bonne foi et de loyauté envers l'éthique de l'organisation.»

Le nouveau § 5 ne tient aucun compte de cette disposition et doit donc être complété.

N° 193 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 2

Compléter le § 5 de cet article par un alinéa nouveau, libellé comme suit:

«Cette exigence professionnelle déterminante est communiquée au plus tard lors de l'offre de l'emploi vacant.»

Verantwoording

Het is noodzakelijk dat het kenmerk, dat een wezenlijke beroepskwalificatie vormt, en als dusdanig geen discriminatie kan betekenen, voorafgaandelijk wordt bekendgemaakt bij de aanbieding van een openstaande betrekking.

Indien dit niet zou gebeuren, ontstaat het risico op willekeur of de creatie van «wezenlijke beroepskwalificaties» terwijl de betrokkene reeds (een tijd) aan het werk is, waardoor de doelstelling van § 5 zou worden uitgehouden.

Nr. 194 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 4

Dit artikel aanvullen een nieuw lid, luidende :

«Deze maatregelen kunnen enkel worden toegepast in die gevallen waarin

- 1° een kennelijke ongelijkheid bestaat;*
- 2° het verdwijnen van deze ongelijkheid door de wetgever als een te bevorderen doelstelling wordt aangewezen;*
- 3° deze maatregelen van tijdelijke aard zijn;*
- 4° deze maatregelen verdwijnen wanneer het door de wetgever beoogde doel is bereikt;*
- 5° deze maatregelen andermans rechten niet onnodig beperken.»*

Verantwoording

In het recente advies van januari 2002, merkt de Raad van State op met betrekking tot de bepaling van artikel 4 (positieve actie):

«In zoverre die bepaling zou toelaten een systeem van «corrigerende ongelijkheid» op te zetten, waarbij een ongelijke behandeling tijdelijk wordt gebillijkt met het oog op het opheffen van een andere, meer fundamentele ongelijkheid, dient te worden herinnerd aan de voorwaarden die volgens het Arbitragehof moeten zijn vervuld opdat zulk een systeem niet in strijd zou komen met het grondwettelijk gelijkheids- en niet-discriminatiebeginsel: het systeem van corrigerende ongelijkheid mag slechts worden toegepast in die gevallen waarin een kennelijke ongelijkheid blijkt, het verdwijnen van die ongelijkheid moet door de wetgever als een te bevorderen doelstelling worden aangewezen, de corrigerende maatregelen moeten van tijdelijke aard zijn en moeten verdwijnen wanneer het door de wetgever beoogde doel eenmaal is bereikt en zij mogen tot slot andermans rechten niet onnodig beperken.»

De bepaling in artikel 4, zoals gewijzigd in de Kamerbesprekingen, is klaarblijkelijk geïnspireerd door artikel 5 van de Europese richtlijn met betrekking tot discriminatie op grond van ras of etnische afstamming, en wordt uitgebreid naar alle in het voorstel opgenomen discriminatiegronden.

Er dient in de wetsbepaling evenwel rekening te worden gehouden met de rechtspraak van het Arbitragehof ter zake (Arbitragehof, 9/94, 27 januari 1994, overweging B.6.2.).

Justification

Il convient que la caractéristique qui constitue une exigence professionnelle essentielle, et qui ne peut dès lors constituer une discrimination, soit communiquée au plus tard lors de l'offre de l'emploi vacant.

Si tel n'était pas le cas, il y aurait un risque d'arbitraire et l'on pourrait assister à la création de «qualités professionnelles essentielles», alors même que l'intéressé(e) est déjà au travail (depuis un certain temps), ce qui aurait pour effet de saper la finalité du § 5.

N° 194 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 4

Compléter cet article par un alinéa nouveau, libellé comme suit :

« Ces mesures ne peuvent s'appliquer que dans les cas où

- 1° il existe une inégalité manifeste;*
- 2° la disparition de cette inégalité a été désignée par le législateur comme un objectif à promouvoir;*
- 3° ces mesures ont un caractère temporaire;*
- 4° ces mesures cessent d'exister dès que le but poursuivi par le législateur est atteint;*
- 5° ces mesures ne limitent pas inutilement les droits d'autrui.»*

Justification

Dans un avis récent, daté du 2 janvier 2002, le Conseil d'État a fait au sujet de la disposition de l'article 4 (action positive), l'observation suivante:

«Dans la mesure où cette disposition permettrait d'instaurer un système d'«inégalité correctrice», qui justifierait temporairement une inégalité de traitement pour remédier à une autre inégalité plus fondamentale, il y a lieu de rappeler les conditions qui, selon la Cour d'arbitrage, doivent être remplies afin qu'un pareil système n'entre pas en conflit avec le principe constitutionnel d'égalité et de non-discrimination: le système de l'inégalité correctrice ne peut trouver à s'appliquer que dans les seuls cas où une inégalité manifeste est constatée, et que la disparition de cette inégalité soit désignée par le législateur comme un objectif à promouvoir, que les mesures correctrices soient de nature temporaire et destinées à disparaître dès que l'objectif visé par le législateur est atteint, et enfin, qu'elles ne restreignent pas inutilement les droits d'autrui.»

La disposition de l'article 4, telle qu'elle a été modifiée au cours des discussions à la Chambre, s'inspire manifestement de l'article 5 de la directive européenne en ce qui concerne la discrimination fondée sur la race ou l'origine ethnique et elle est étendue à tous les motifs de discrimination retenus dans le projet.

La disposition doit toutefois tenir compte de la jurisprudence de la Cour d'Arbitrage en la matière (Cour d'Arbitrage, 9/94, 27 janvier 1994, considérant B.6.2.).

Nr. 195 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN
MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 4

Dit artikel aanvullen met een nieuw lid, luidende :

« De bepalingen van deze wet vormen evenmin een belemmering voor verschillen in behandeling op grond van leeftijd, mits zij in het kader van de desbetreffende wetgeving objectief en redelijk worden gerechtvaardigd door een legitiem doel, met inbegrip van legitieme doelstellingen van het beleid op het terrein van de werkgelegenheid, de arbeidsmarkt of de beroepsopleidingen en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn. »

Verantwoording

Artikel 4 van het ontwerp, zoals gewijzigd in de Kamerbesprekingen, voorziet in een omzetting van artikel 5 van de Europese richtlijn 2000/78/EG.

Evenwel geeft ditzelfde artikel van de richtlijn aan de lidstaten de mogelijkheid te voorzien in verschillen in behandeling op grond van leeftijd in hun nationale wetgeving. Alhoewel men kan stellen dat dit reeds vervat zit in artikel 2 van het ontwerp, lijkt de opname van het principe toch passend aangezien men *a contrario* zou kunnen redeneren dat men de afwijking met betrekking tot leeftijd zoals bepaald in de richtlijn, niet wenst te weerhouden.

Deze bepaling is bovendien conform aan de bezorgdheid die in het advies van Nationale Arbeidsraad werd uitgedrukt.

Nr. 196 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN
MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 6

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

1. In haar advies van 16 november 2000 stelt de Raad van State uitdrukkelijk:

« Doordat het voorstel burgerrechtelijke en strafbepalingen bevat die rechtstreeks op particulieren van toepassing zouden zijn, kan de onnauwkeurigheid van het voorstel niet worden aanvaard. De burgers moeten precies weten welk gedrag zij niet mogen vertonen. Zulks geldt in het bijzonder in strafzaken. Krachtens het beginsel van de wettelijkheid van de strafbaarstellingen en van de straffen, dat voortvloeit uit artikel 7 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en uit de artikelen 12, tweede lid, en 14 van de Grondwet, heeft de wetgevende macht de grondwettelijke plicht om in voldoende duidelijke, nauwkeurige en rechtszekerheid biedende bewoordingen te bepalen welke feiten strafbaar worden gesteld, zodat aan de rechter geen al te grote beoordelingsbevoegdheid wordt gelaten. »

N° 195 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE
SCHAMPHELAERE

Art. 4

Compléter cet article par un alinéa nouveau, libellé comme suit :

« Les dispositions de la présente loi ne constituent pas non plus un empêchement à des différences de traitement fondées sur l'âge, pour autant que dans le cadre de la législation concernée, elles soient justifiées objectivement et raisonnablement par un but légitime, notamment des objectifs légitimes de politique sur le terrain de l'emploi, du marché du travail ou des formations professionnelles et dans la mesure où les moyens pris pour atteindre cet objectif sont appropriés et nécessaires. »

Justification

L'article 4 du projet, tel qu'il a été modifié au cours des discussions à la Chambre, est une transposition de l'article 5 de la directive européenne 2000/78/CE.

L'article en question de la directive permet toutefois aux États membres de prévoir dans leur législation nationale des différences de traitement basées sur l'âge. Bien que l'on puisse considérer que ce soit déjà chose faite à l'article 2 du projet, il semble malgré tout indiqué d'insérer explicitement ce principe, dès lors qu'on pourrait soutenir *a contrario* que l'on n'a pas souhaité retenir la dérogation relative à l'âge telle qu'elle est prévue dans la directive.

La disposition proposée dans l'amendement rencontre en outre la préoccupation exprimée dans son avis par le Conseil national du travail.

N° 196 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE
SCHAMPHELAERE

Art. 6

Supprimer cet article.

Justification

1. Dans son avis du 16 novembre 2000, le Conseil d'État souligne explicitement que :

« Dès lors qu'elle [la proposition] contient des dispositions civiles et pénales destinées à s'appliquer directement aux particuliers, l'imprécision de la proposition ne peut être admise. Il convient que les citoyens sachent de manière précise quels sont les comportements qui leur sont interdits. Cette exigence s'impose particulièrement en droit pénal. En vertu du principe de la légalité des incriminations et des peines qui résulte de l'article 7 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et des articles 12, alinéa 2, et 14, de la Constitution, c'est, pour le pouvoir législatif, une obligation constitutionnelle de définir les faits qu'il érige en infraction en des termes suffisamment clairs, précis et prévisibles qui ne laissent pas un pouvoir d'appréciation excessif au juge. »

En

«De wetgever mag de burgers niet verplichten om in alle handelingen van hun maatschappelijk leven en bij het uiten van hun mening de ideeën van de overheid inzake «bestrijding van discriminaties» over te nemen. Hoewel de wetgever discriminatie door bepaalde gedragingen of het afleggen van bepaalde verklaringen kan verbieden, moet de wet de noodzakelijke waarborgen bieden ter bescherming van de overige fundamentele rechten en vrijheden die verankerd zijn in de Grondwet en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.»

Dit geldt *a priori* indien men ook indirecte discriminatie, zoals de bedoeling is conform het in de Kamer gewijzigde artikel 6, strafbaar wenst te stellen.

Het is onaanvaardbaar om de burgers een principieel verbod van onderscheid op te leggen waarvan de concrete inhoud niet op voorhand vaststaat; de vereisten van legitiem doel en proportionaliteitstest voldoen niet aan de eis van de voorzienbaarheid die aan een strafbaarstelling moet worden gegeven: zij gaan immers uit van een inschatting door de betrokken persoon, die achteraf het voorwerp zal uitmaken van een evaluatie.

2. De Belgische rechtsorde bevat op heden reeds een uitgebreid en omvattend juridisch kader dat bescherming biedt tegen discriminatie, zowel in de verhouding van de rechtsonderhorige ten opzichte van de overheid als in de privaatrechtelijke verhoudingen.

Artikelen 10 en 11 van de Grondwet voorzien in een algemeen discriminatieverbod. De schending van dit verbod kan rechterlijk worden afdwongen, zowel tegen reglementeringen en beslissingen van de uitvoerende macht, als met betrekking tot de wetten, decreten of ordonnances (Arbitragehof).

Het verbod op discriminatie kent bovendien ook een horizontale werking, en kan worden ingeroepen in geschillen tussen particulieren onderling. Een schending van dit verbod maakt volgens vaste Cassatierechtspraak een onrechtmatige daad uit in de zin van artikelen 1382-1384 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 14 van het EVRM verzekert de non-discriminatie met betrekking tot het genot van alle rechten en vrijheden die in dit Verdrag en zijn aanvullende Protocolen zijn vermeld.

Artikel 26 van het BUPO-Verdrag voorziet net zoals de Belgische Grondwet in een algemeen discriminatieverbod.

Zowel artikel 14 EVRM en artikel 26 BUPO kunnen rechtstreeks voor de Belgische rechter worden ingeroepen.

De Belgische rechtsorde voorziet dus in een omvattend en afdwingbaar kader dat rechtsbescherming biedt tegen discriminatoire gedragingen en volledig privaatrechtelijk en constitutioneel wordt gesanctioneerd.

Een nieuw wetgevend initiatief dat, naast het bestaande juridische kader, als doel heeft «de discriminatie te bestrijden» dient te voldoen aan de beginselen van de behoorlijke wetgeving.

Dit impliceert dat dergelijk initiatief enkel verantwoord kan zijn na een voorafgaandelijke evaluatie van de huidige bestaande juridische beschermingsmechanismen en een analyse van de maatschappelijke noodzaak om de bestaande algemene normen te verbeteren of te wijzigen.

Het wetsvoorstel, noch het amendement van de regering duiden de maatschappelijke noodzaak aan om nieuwe normen, die bovendien strafrechtelijk sanctioneerbaar zijn, te verantwoorden. Uit de huidige toepassing van de normen die rechtsbescherming tegen discriminatie op het oog hebben, blijkt overigens helemaal niet dat de specifiekere dwingende redenen aanwezig zijn om een algemene strafrechtelijke bepaling in te voeren. Evenmin blijkt of Justitie over de instrumenten beschikt om deze algemene strafrechtelijke norm te doen naleven.

Et

«Le législateur ne peut obliger les citoyens à traduire dans tous les actes de leur vie sociale et dans la manifestation de leurs opinions les conceptions du pouvoir en matière de «lutte contre les discriminations». Si le législateur peut interdire certains comportements ou la manifestation de certains propos constitutifs de discrimination, encore faut-il que la loi offre les garanties nécessaires à la sauvegarde des autres droits et libertés fondamentales consacrés par la Constitution et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.»

Cela vaut *a priori* si l'on souhaite incriminer également la discrimination indirecte, ce qui, conformément à l'article 6 modifié par la Chambre, est le but.

Il est inacceptable de vouloir imposer aux citoyens le principe d'une interdiction de distinction dont le contenu concret n'est pas fixé à l'avance; les exigences de finalité légitime et de proportionnalité ne satisfont pas à la condition de prévisibilité qui doit caractériser une incrimination: elles procèdent, en effet, d'une appréciation par l'intéressé, laquelle fera ensuite l'objet d'une évaluation.

2. L'ordre juridique belge contient déjà un cadre juridique étendu et fort complet en fait de protection contre la discrimination, tant en ce qui concerne les rapports entre le justiciable et les autorités que les rapports de droit privé.

Les articles 10 et 11 de la Constitution prévoient une interdiction générale de discrimination. La violation de cette interdiction peut être attaquée en justice, qu'il s'agisse de règlements et de décisions du pouvoir exécutif ou de lois, de décrets ou d'ordonnances (Cour d'arbitrage).

Par ailleurs, l'interdiction de discrimination sortit également ses effets horizontalement et peut être invoquée dans les litiges entre particuliers. Une violation de cette interdiction constitue, selon une jurisprudence constante de la Cour de cassation, un acte illicite au sens des articles 1382 à 1384 du Code civil.

L'article 14 de la CEDH garantit la non-discrimination dans la jouissance de l'ensemble des droits et libertés énoncés dans la convention et dans ses protocoles annexes.

L'article 26 du PIDCP prévoit, comme la Constitution belge, une interdiction générale de discrimination.

L'article 14 de la CEDH comme l'article 26 du PIDCP peuvent être invoqués directement devant le juge belge.

L'ordre juridique belge prévoit donc un cadre fort complet et contraignant, offrant une protection juridique contre les comportements discriminatoires et sanctionné pleinement en droit privé et en droit constitutionnel.

Une nouvelle initiative législative qui a pour but, parallèlement au cadre juridique existant, de lutter contre les discriminations, doit satisfaire aux principes de bonne législation.

En d'autres termes, pareille initiative ne peut se justifier qu'après une évaluation préalable des mécanismes de protection juridique existants et une analyse de la nécessité sociale d'améliorer ou de modifier les normes générales en vigueur.

Ni le projet de loi, ni l'amendement du gouvernement ne mettent en évidence la nécessité sociale d'adopter de nouvelles normes, dont la violation pourrait en outre être sanctionnée pénalement. Au demeurant, l'application actuelle des normes qui visent à offrir une protection juridique contre la discrimination ne montre absolument pas qu'il y ait des raisons majeures plus spécifiques d'instaurer une disposition pénale générale. Il n'apparaît pas non plus que la Justice dispose des instruments lui permettant de faire respecter cette norme pénale générale.

3. De indieners van dit amendement zijn dan ook, samen met de Raad van State, van mening dat de voorgestelde strafbaarstelling van discriminatievormen onaanvaardbaar is.

Nr. 197 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

(Subsidiair amendement op amendement nr. 196)

Art. 6

Inditartikel devolgende wijzigingen aanbrengen :

A. In § 1, eerste streepje, tussen de woorden «aanzet tot» en het woord «discriminatie» het woord «directe» invoegen.

B. In § 1, tweede streepje, tussen de woorden «geeft tot» en het woord «discriminatie» het woord «directe» invoegen.

C. In § 2, eerste lid, tussen de woorden «schuldig maakt aan» en het woord «discriminatie» het woord «directe» invoegen.

Verantwoording

1. Dit amendement is subsidiair aan het amendement nr. 196 dat de strafbaarstelling van directe en indirecte discriminatie principieel uit het wetsontwerp wil bannen.

Ingevolge de Kamerwerkzaamheden wordt immers niet enkel directe maar ook indirecte discriminatie strafbaar gesteld.

Huidig amendement heeft tot doel de strafbaarstelling te beperken tot de directe discriminatie.

2. In haar advies van 16 november 2000 stelt de Raad van State uitdrukkelijk :

«Doordat het voorstel burgerrechtelijke en strafbepalingen bevat die rechtstreeks op particulieren van toepassing zouden zijn, kan de onnauwkeurigheid van het voorstel niet worden aanvaard. De burgers moeten precies weten welk gedrag zij niet mogen vertonen. Zulks geldt in het bijzonder in strafzaken. Krachtens het beginsel van de wettelijkheid van de strafbaarstellingen en van de straffen, dat voortvloeit uit artikel 7 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en uit de artikelen 12, tweede lid, en 14 van de Grondwet, heeft de wetgevende macht de grondwettelijke plicht om in voldoende duidelijke, nauwkeurige en rechtszekerheid biedende bewoordingen te bepalen welke feiten strafbaar worden gesteld, zodat aan de rechter geen al te grote beoordelingsbevoegdheid wordt gelaten.»

En

«De wetgever mag de burgers niet verplichten om in alle handelingen van hun maatschappelijk leven en bij het uiten van hun mening de ideeën van de overheid inzake «bestrijding van discriminaties» over te nemen. Hoewel de wetgever discriminatie door bepaalde gedragingen of het afleggen van bepaalde verklaringen kan verbieden, moet de wet de noodzakelijke waarborgen bieden ter bescherming van de overige fundamentele rechten en vrijheden die verankerd zijn in de Grondwet en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.»

3. Les auteurs du présent amendement sont dès lors d'avis, comme le Conseil d'État, que l'incrimination proposée des différentes formes de discrimination est dès lors inacceptable.

N° 197 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

(Amendement subsidiaire à l'amendement n° 196)

Art. 6

Apporter à cet article les modifications suivantes :

A. Au § 1er, premier tiret, entre le mot «incite» et les mots «à la discrimination», insérer le mot «directement».

B. Au § 1er, deuxième tiret, entre le mot «recourir» et les mots «à la discrimination», insérer les mots «de manière directe».

C. Au § 2, alinéa premier, entre les mots «commettent une discrimination» et les mots «à l'égard», insérer le mot «directe».

Justification

1. Il s'agit d'un amendement subsidiaire à l'amendement n° 196 qui entend bannir en principe du projet de loi l'incrimination de discrimination directe et indirecte.

Aux termes des travaux parlementaire à la Chambre, en effet, le projet incrimine non seulement la discrimination directe, mais également la discrimination indirecte.

Le présent amendement vise à limiter l'incrimination à la discrimination directe.

2. Dans son avis du 16 novembre 2000, le Conseil d'État souligne explicitement que :

«Dès lors qu'elle [la proposition] contient des dispositions civiles et pénales destinées à s'appliquer directement aux particuliers, l'imprécision de la proposition ne peut être admise. Il convient que les citoyens sachent de manière précise quels sont les comportements qui leur sont interdits. Cette exigence s'impose particulièrement en droit pénal. En vertu du principe de la légalité des incriminations et des peines qui résulte de l'article 7 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et des articles 12, alinéa 2, et 14 de la Constitution, c'est, pour le pouvoir législatif, une obligation constitutionnelle de définir les faits qu'il érige en infraction en des termes suffisamment clairs, précis et prévisibles qui ne laissent pas un pouvoir d'appréciation excessif au juge.»

Et que

«Le législateur ne peut obliger les citoyens à traduire dans tous les actes de leur vie sociale et dans la manifestation de leurs opinions les conceptions du pouvoir en matière de «lutte contre les discriminations». Si le législateur peut interdire certains comportements ou la manifestation de certains propos constitutifs de discrimination, encore faut-il que la loi offre les garanties nécessaires à la sauvegarde des autres droits et libertés fondamentales consacrés par la Constitution et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.»

Dit geldt *a priori* indien men ook indirecte discriminatie, zoals gedefinieerd in het huidige artikel 6, strafbaar wenst te stellen.

Het is onaanvaardbaar om de burgers een principieel verbod van onderscheid op te leggen waarvan de concrete inhoud niet op voorhand vaststaat; de vereisten van legitiem doel en proportionaliteitstest voldoen niet aan de eis van de voorzienbaarheid die aan een strafbaarstelling moet worden gegeven: zij gaan immers uit van een inschatting door de betrokken persoon, die achteraf het voorwerp zal uitmaken van een evaluatie.

3.

3.1. De Belgische rechtsorde bevat op heden reeds een uitgebreid en omvattend juridisch kader dat bescherming biedt tegen discriminatie, zowel in de verhouding van de rechtsonderhorigen ten opzichte van de overheid als in de privaatrechtelijke verhoudingen.

Artikelen 10 en 11 van de Grondwet voorzien in een algemeen discriminatieverbod. De schending van dit verbod kan rechterlijk worden afgedwongen, zowel tegen reglementeringen en beslissingen van de uitvoerende macht, als met betrekking tot de wetten, decreten of ordonnanties (Arbitragehof).

Het verbod op discriminatie kent bovendien ook een horizontale werking, en kan worden ingeroepen in geschillen tussen particulieren onderling. Een schending van dit verbod maakt volgens vaste Cassatierechtspraak een onrechtmatige daad uit in de zin van artikelen 1382 en 1384 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 14 van het EVRM verzekert de non-discriminatie met betrekking tot het genot van alle rechten en vrijheden die in dit Verdrag en zijn aanvullende protocollen zijn vermeld.

Artikel 26 van het BUPO-Verdrag voorziet net zoals de Belgische Grondwet in een algemeen discriminatieverbod.

Zowel artikel 14 EVRM en artikel 26 BUPO kunnen rechtstreeks voor de Belgische rechter worden ingeroepen.

De Belgische rechtsorde voorziet dus in een omvattend en afdwingbaar kader dat rechtsbescherming biedt tegen discriminatoire gedragingen en volledig privaatrechtelijk en constitutioneel wordt gesanctioneerd.

3.2. Een nieuw wetgevend initiatief dat, naast het bestaande juridische kader, als doel heeft «de discriminatie te bestrijden» dient te voldoen aan de beginselen van de behoorlijke wetgeving.

Dit impliceert dat dergelijk initiatief enkel verantwoord kan zijn na een voorafgaandelijke evaluatie van de huidige bestaande juridische beschermingsmechanismen en een analyse van de maatschappelijke noodzaak om de bestaande algemene normen te verbeteren of te wijzigen.

Uit de huidige toepassing van de normen die de rechtsbescherming tegen discriminatie op het oog hebben, blijkt overigens helemaal niet dat de specifieke dwingende redenen aanwezig zijn om een algemeen strafrechtelijke bepaling in te voeren. Evenmin blijkt of Justitie over de instrumenten beschikt om deze algemene strafrechtelijke norm te doen naleven.

4. De indieners van huidig amendement zijn dan ook, samen met de Raad van State, overtuigd dat een strafbaarstelling van discriminatievormen onaanvaardbaar is.

Dit geldt *a priori* voor de zogenaamde «indirecte discriminatie». Om deze redenen dient de strafbaarstelling beperkt te worden tot «directe discriminatie».

Cela vaut *a priori* si l'on souhaite incriminer également la discrimination indirecte.

Il est inacceptable de vouloir imposer aux citoyens le principe d'une interdiction de distinction dont le contenu concret n'est pas fixé à l'avance; les exigences de finalité légitime et de proportionnalité ne satisfont pas à la condition de prévisibilité qui doit caractériser une incrimination: elles procèdent, en effet, d'une appréciation par l'intéressé, laquelle fera ensuite l'objet d'une évaluation.

3.

3.1. L'ordre juridique belge contient déjà un cadre juridique étendu et fort complet en fait de protection contre la discrimination, tant en ce qui concerne les rapports entre le justiciable et les autorités que les rapports de droit privé.

Les articles 10 et 11 de la Constitution prévoient une interdiction générale de discrimination. La violation de cette interdiction peut être attaquée en justice, qu'il s'agisse de règlements et de décisions du pouvoir exécutif ou de lois, de décrets ou d'ordonnances (Cour d'arbitrage).

Par ailleurs, l'interdiction de discrimination sortit également ses effets horizontalement et peut être invoquée dans les litiges entre particuliers. Une violation de cette interdiction constitue, selon une jurisprudence constante de la Cour de cassation, un acte illicite au sens des articles 1382 à 1384 du Code civil.

L'article 14 de la CEDH garantit la non-discrimination dans la jouissance de l'ensemble des droits et libertés énoncés dans la convention et dans ses protocoles annexes.

L'article 26 du PIDCP prévoit, comme la Constitution belge, une interdiction générale de discrimination.

L'article 14 de la CEDH comme l'article 26 du PIDCP peuvent être invoqués directement devant le juge belge.

L'ordre juridique belge prévoit donc un cadre fort complet et contraignant, offrant une protection juridique contre les comportements discriminatoires et sanctionné pleinement en droit privé et en droit constitutionnel.

3.2. Une nouvelle initiative législative qui a pour but, parallèlement au cadre juridique existant, de lutter contre les discriminations, doit satisfaire aux principes de bonne législation.

En d'autres termes, pareille initiative ne peut se justifier qu'après une évaluation préalable des mécanismes de protection juridique existants et une analyse de la nécessité sociale d'améliorer ou de modifier les normes générales en vigueur.

Au demeurant, l'application actuelle des normes qui visent à offrir une protection juridique contre la discrimination ne montre absolument pas qu'il y ait des raisons majeures plus spécifiques d'instaurer une disposition pénale générale. Il n'apparaît pas non plus que la Justice dispose des instruments lui permettant de faire respecter cette norme pénale générale.

4. Les auteurs du présent amendement sont dès lors convaincu, avec le Conseil d'État, que l'incrimination de formes de discrimination est inacceptable.

Cette objection vaut *a priori* pour ce qui est appelé «la discrimination indirecte». Pour toutes ces raisons, il y a lieu de limiter l'incrimination à la «discrimination directe».

Nr. 198 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

In het voorgestelde artikel 377bis, na de woorden «zijn geloof of levensbeschouwing», de woorden «zijn huidige of toekomstige gezondheidstoestand» invoegen.

Verantwoording

Het is niet duidelijk waarom deze discriminatiegrond niet wordt opgenomen, waar ze in zowel artikel 8 tot en met artikel 14 van het wetsontwerp wel wordt weerhouden.

Nr. 199 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

In het ontworpen artikel 377bis, de woorden «zijn burgerlijke stand» vervangen door de woorden «zijn burgerlijke staat».

Verantwoording

In de artikelen 8 tot en met 13 wordt als discriminatiegrond opgenomen «zijn burgerlijke staat» en niet «zijn burgerlijke stand». Juridisch correcte terminologie is noodzakelijk.

Nr. 200 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

In het ontworpen artikel 377bis de woorden «zijn vermogen» vervangen door de woorden «zijn fortuin».

Verantwoording

In de artikelen 8 tot en met 13 wordt als discriminatiegrond opgenomen «zijn fortuin» en niet «zijn vermogen». Juridisch correcte terminologie is noodzakelijk.

Nr. 201 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 11

In het ontworpen artikel 442ter, de woorden «artikel 442bis» vervangen door de woorden «artikel 442ter».

Verantwoording

Het haastwerk van de indieners van het ontwerp leidt tot allerlei juridische ongerijmdheden.

N° 198 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

Dans l'article 377bis proposé, après les mots «sa conviction religieuse ou philosophique», insérer les mots «de son état de santé actuel ou futur».

Justification

On ne voit pas pourquoi ce motif de discrimination n'est pas mentionné à cet article, alors qu'il l'est effectivement aux articles 8 à 14 du projet de loi.

N° 199 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

Dans le texte néerlandais de l'article 377bis proposé, remplacer les mots «zijn burgerlijke stand» par les mots «zijn burgerlijke staat».

Justification

Il y a lieu d'utiliser la terminologie juridique correcte comme aux articles 8 à 13 du projet.

N° 200 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 7

Dans le texte néerlandais de l'article 377bis proposé, remplacer les mots «zijn vermogen» par les mots «zijn fortuin».

Justification

Il y a lieu d'utiliser la terminologie juridique correcte comme aux articles 8 à 13 du projet.

N° 201 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 11

Dans l'article 442ter proposé, remplacer les mots «art. 442bis» par les mots «article 442ter».

Justification

La précipitation dans laquelle travaillent les auteurs du projet conduit à des aberrations juridiques de toute sorte.

Zo voegt artikel 11 een nieuw artikel 442ter van het Strafwetboek in, dat als nummering «artikel 442bis» draagt. Dit amendement wil deze belangrijke legistische vergissing herstellen.

Nr. 202 VAN DE HEER VANDENBERGHE EN MEVROUW DE SCHAMPHELAERE

Art. 19

Paragrafen 3 en 4 van dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Het in de Kamer gewijzigde artikel 19, § 4, heeft tot doel praktijktests en statistische gegevens als bewijs in te brengen, waardoor de bewijslast dat er geen discriminatie is, ten laste valt van de verweerder.

Terecht stelt de Raad van State in haar recente advies van januari 2002:

«In het wetsontwerp is in dit verband sprake van «statistische gegevens of praktijktests» en wordt de Koning gemachtigd om bij een besluit vastgesteld, na overleg in de Ministerraad, de nadere regels voor de uitvoering van de praktijktest te bepalen.

De bewijslevering en de bewijsvoering moeten volgens correcte en loyale procedures verlopen en met eerbiediging van de woning (artikel 15 van de Grondwet), het privéleven (artikel 22 van de Grondwet), het briefgeheim (artikel 29 van de Grondwet) en het beroepsgeheim (artikel 458 van het Strafwetboek).

Een dermate moeilijke kwestie, waarbij grondwettelijke beginselen op de helling kunnen komen te staan, mag niet worden overgelaten aan de Koning, maar moet, althans wat de essentiële principes ervan betreft, geregeld worden door de wetgever zelf die moet zoeken naar een billijk evenwicht tussen de bevordering van de gelijkheid en de niet-discriminatie (artikelen 10 en 11 van de Grondwet) en de eerbiediging van de overige fundamentele rechten en vrijheden, en aldus ervoor moet zorgen dat tegen de «praktijktests» niet kan worden ingebracht dat ze gepaard gaan met uitlokking of deloyale handelingen.»

De regering en de Kamer van volksvertegenwoordigers hebben dit advies van de Raad van State op geen enkele wijze gevolgd. De bepalingen dienen derhalve te verdwijnen.

Bovendien bleek reeds in de Senaatsbesprekingen dat, bij gebrek aan duidelijke omkadering, praktijktests en het verwerven van statistische gegevens kunnen worden bereikt door het organiseren van zogenaamde fictieve sollicitaties.

Het spreekt voor zich dat een dergelijke praktijk niet verzoenbaar is met een efficiënt personeelsbeleid bij werkgevers en hun gerechtvaardigde belangen, onder meer ingevolge administratieve organisatie. Bovendien rijst door de toepassing van deze praktijken een potentieel vertrouwensprobleem met betrekking tot mogelijke sollicitanten. Ook om deze reden dienen de bepalingen te worden geschrapt.

Hugo VANDENBERGHE.
Mia DE SCHAMPHELAERE.

Nr. 203 VAN MEVROUW NYSSSENS

Art. 5bis (nieuw)

Een artikel 5bis (nieuw) invoegen, luidende:

«Art. 5bis. — Verschillen in behandeling op grond van leeftijd vormen geen discriminatie indien zij

C'est ainsi que l'article 11 insère dans le Code pénal un article 442ter nouveau que l'on numérote «article 442bis». Le présent amendement entend remédier à cette importante erreur légistique.

N° 202 DE M. VANDENBERGHE ET MME DE SCHAMPHELAERE

Art. 19

Supprimer les §§ 3 et 4 de cet article.

Justification

L'article 19, § 4, modifié à la Chambre tend à introduire comme moyen de preuve les tests de situation et les données statistiques, de telle sorte que la charge de la preuve de l'absence de discrimination incombe à la partie défenderesse.

Dans son récent avis de janvier 2002, le Conseil d'État observe à juste titre ce qui suit:

«Le projet de loi invoque, à cet égard, «des données statistiques ou des tests de situation» et habilite le Roi à déterminer, par arrêté délibéré en Conseil des ministres, les modalités d'exécution du test de situation.

La recherche et l'administration des preuves doit se faire selon des procédés corrects et loyaux et dans le respect du domicile (article 15 de la Constitution), de la vie privée et familiale (article 22 de la Constitution), du secret des lettres (article 29 de la Constitution), et du secret professionnel (article 458 du Code pénal).

Une question aussi délicate, et qui met en cause des principes constitutionnels, ne peut être abandonnée à la compétence du Roi mais doit être réglée, à tout le moins quant aux principes essentiels, par le législateur lui-même, à qui il appartient de trouver un juste équilibre entre la promotion de l'égalité et de la non-discrimination (article 10 et 11 de la Constitution) et les autres droits et libertés fondamentales, et de veiller ainsi à ce que les «tests de situation» ne puissent encourir le reproche de constituer des provocations ou des procédés déloyaux.»

Le gouvernement et la Chambre des représentants n'ont suivi en aucune façon cet avis du Conseil d'État. Les dispositions en question doivent dès lors disparaître.

Qui plus est, lors des discussions au Sénat, il est déjà apparu qu'à défaut d'un encadrement transparent, les tests de situation et l'acquisition de données statistiques peuvent s'obtenir par l'organisation de «candidatures fictives».

Il va de soi qu'une telle pratique n'est pas conciliable avec une politique efficace des employeurs en matière de personnel ni avec leurs intérêts justifiés, notamment pour des raisons liées à l'organisation administrative. De plus, le recours à ces pratiques risque de poser un problème de confiance pour les candidats éventuels. Il y a dès lors lieu de supprimer ces dispositions.

N° 203 DE MME NYSSSENS

Art. 5bis (nouveau)

Insérer un article 5bis (nouveau), libellé comme suit:

«Art. 5bis. — Des différences de traitement fondées sur l'âge ne constituent pas une discrimina-

objectief en redelijk worden gerechtvaardigd door een legitiem doel, met inbegrip van legitieme doelstellingen van het beleid op het terrein van de werkgelegenheid, de arbeidsmarkt of de beroepsopleiding, en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.

Dergelijke verschillen in behandeling kunnen onder meer omvatten:

1° Het creëren van bijzondere voorwaarden voor toegang tot arbeid en beroepsopleiding, van bijzondere arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, met inbegrip van voorwaarden voor ontslag en beloning voor jongeren, oudere werknemers en werknemers met personen ten laste, teneinde hun opnemingsproces te bevorderen, en hun bescherming te verzekeren;

2° De vaststelling van minimumvoorwaarden met betrekking tot leeftijd, beroepservaring of -anciënniteit in een functie voor toegang tot de arbeid of bepaalde daaraan verbonden voordelen;

3° De vaststelling van een maximumleeftijd voor aanwerving, gebaseerd op de opleidingseisen voor de betrokken functie of op de noodzaak van een aan pensionering voorafgaand redelijk aantal arbeidsjaren.

De vaststelling, in ondernemings- en sectoriële regelingen inzake sociale zekerheid, van een toetredingsleeftijd of van een leeftijd voor het verkrijgen van het recht op pensioen- of invaliditeitsuitkeringen, inclusief de vaststelling van verschillende leeftijden voor werknemers of voor groepen of categorieën werknemers, in de ondernemings- en sectoriële regelingen inzake sociale zekerheid, en het gebruik, in het kader van die regelingen, van leeftijdsriteria in de actuariële berekeningen, vormt geen discriminatie op grond van leeftijd, mits dat niet leidt tot discriminatie op grond van geslacht.

Verantwoording

Artikel 6 van de richtlijn bevat deze uitzondering op het beginsel van gelijke behandeling wanneer het gaat om verschillen in behandeling op grond van leeftijd.

Sedert het arrest van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in de zaak «Brandt-Nielsen» moet iedere afwijking voor overeenkomsten van onbepaalde duur inzake gelijke behandeling expliciet door de wetgever omschreven zijn. De rechtszekerheid vereist dus dat een dergelijke afwijking expliciet in de Belgische wet vermeld staat.

Bovendien is artikel 6 van de richtlijn duidelijk en worden er voorbeelden gegeven van omstandigheden waarin een verschillende behandeling gerechtvaardigd is. Te betreuren zou zijn dat het wetsontwerp die inhoud niet overneemt. Alle partijen kunnen nadelen ondervinden van de abstracte formulering van het wetsvoorstel. Artikel 2, § 5, van het wetsontwerp betreft een verschillende behandeling wanneer het gaat over beroepsvereisten. Het zou volstrekt niet logisch zijn als verschillen in behandeling op grond van leeftijd buiten beschouwing worden gelaten.

tion lorsqu'elles sont objectivement et raisonnablement justifiées par un objectif légitime, notamment par des objectifs légitimes de politique de l'emploi, du marché du travail et de la formation professionnelle, et que les moyens de réaliser cet objectif sont appropriés et nécessaires.

Ces différences de traitement peuvent notamment comprendre:

1° La mise en place de conditions spéciales d'accès à l'emploi et à la formation professionnelle, d'emploi et de travail, y compris les conditions de licenciement et de rémunération, pour les jeunes, les travailleurs âgés et ceux ayant des personnes à charge, en vue de favoriser leur insertion professionnelle ou d'assurer leur protection;

2° La fixation de conditions minimales d'âge, d'expérience professionnelle ou d'ancienneté dans l'emploi, pour l'accès à l'emploi ou à certains avantages liés à l'emploi;

3° La fixation d'un âge maximum pour le recrutement, fondée sur la formation requise pour le poste concerné ou la nécessité d'une période d'emploi raisonnable avant la retraite.

Ne constitue pas une discrimination fondée sur l'âge la fixation, pour les régimes professionnels de sécurité sociale, d'âges d'adhésion ou d'admissibilité aux prestations de retraite ou d'invalidité, y compris la fixation, pour ces régimes, d'âges différents pour des travailleurs ou des groupes ou des catégories de travailleurs et l'utilisation, dans le cadre de ces régimes, de critères d'âge dans les calculs actuariels, à condition que cela ne se traduise pas par des discriminations fondées sur le sexe.»

Justification

Cette exception au principe de l'égalité de traitement est prévue par l'article 6 de la directive s'agissant des différences de traitement liées à l'âge.

À la suite de l'arrêt de la Cour de Justice de la Communauté européenne dans l'affaire «Brandt-Nielsen», toute dérogation liée aux contrats à durée indéterminée en matière d'égalité de traitement doit être expressément prévue par le législateur. La sécurité juridique postule donc que pareille dérogation soit explicitement prévue par la loi belge.

Par ailleurs, l'article 6 de la directive a le mérite de donner un contenu concret et exemplatif quant aux circonstances justifiant l'exception à l'égalité de traitement. Il serait regrettable que le projet de loi ne reprenne pas un tel contenu. Le caractère abstrait du projet de loi en cette matière peut être préjudiciable pour toutes les parties. Force est également de constater que l'article 2, § 5, du projet de loi vise l'exception d'une différence de traitement s'agissant d'exigences professionnelles. Ne pas tenir compte des différences de traitement en matière d'âge relèverait d'une incohérence certaine.

Inhoudelijk zijn de voorbeelden van gevallen waarin een verschillende behandeling op grond van leeftijd gerechtvaardigd zou zijn, gebaseerd op de werkelijkheid, of het nu gaat om de regeling van het gewone bruggpensioen, het tijdskrediet of leeftijdsgebonden loonschalen (...).

Ten slotte komt de invoeging van artikel 6 van de richtlijn in het wetsontwerp tegemoet aan de wens van de Nationale Arbeidsraad, die blijkt uit de diverse maatregelen inzake een verschillende behandeling op grond van leeftijd (CAO's 77, 17, 46, 43, ...).

Nr. 204 VAN MEVROUW NYSSSENS

Art. 2

Paragraaf 5 aanvullen met een tweede lid, luidende:

« Wat betreft de beroepsactiviteiten van publieke of particuliere organisaties waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd, vormt een verschil in behandeling gebaseerd op de godsdienst of overtuiging van een persoon geen discriminatie, indien vanwege de aard van de activiteiten of de context waarin deze worden uitgeoefend de godsdienst of overtuiging een wezenlijke, legitieme en gerechtvaardigde beroepsvereiste vormt, gezien de grondslag van de organisatie. »

Verantwoording

Dit amendement neemt de bewoordingen over van artikel 4 van richtlijn 2000/78/EG van de Raad inzake beroepsvereisten. Dat artikel legt het principe vast van de essentiële en bepalende beroepsvereisten en past het vervolgens toe op organisaties waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd. Zoals artikel 4 van de richtlijn aangeeft, laat de richtlijn het recht van de publieke of particuliere organisaties waarvan de grondslag op godsdienst of overtuiging is gebaseerd, onverlet om van personen die voor hen werkzaam zijn, een houding van goede trouw en loyaliteit aan de grondslag van de organisatie te verlangen.

Nr. 205 VAN MEVROUW NYSSSENS

Art. 19

In het voorgestelde tweedelid van § 4, na het woord « besluit » de woorden « na raadpleging van de Nationale Arbeidsraad » invoegen.

Verantwoording

Hoewel praktijktests een nuttige bijdrage kunnen leveren aan de totstandkoming van de vermoedens die de omkering van de bewijslast mogelijk maken, moet er voor gezorgd worden dat er tegen die tests « niet kan worden ingebracht dat ze gepaard gaan met uitlokking of deloyale handelingen » (advies van de Raad van State, stuk Kamer, nr. 1578/02). Met het oog daarop heeft de Nationale Arbeidsraad voorgesteld de praktijktests in het wets-

Quant au fond, les hypothèses dans lesquelles des différences de traitements fondés sur l'âge seraient justifiées s'appuient sur un historique certain qu'il s'agisse de systèmes de prépension conventionnelle, de systèmes de crédit-temps ou de barèmes liés à l'âge (...).

Enfin, l'insertion de l'article 6 de la directive dans le projet de loi en question correspond à une volonté commune exprimée au niveau du Conseil national du travail si l'on considère notamment les nombreuses mesures prévoyant des différences de traitement sur base de l'âge (CCT 77, CCT 17, CCT 46, CCT 43, ...).

N° 204 DE MME NYSSSENS

Art. 2

Compléter le § 5 de cet article par ce qui suit :

« Dans le cas des activités professionnelles d'organisations publiques ou privées dont l'éthique est fondée sur la religion ou les convictions, une différence de traitement fondée sur la religion ou les convictions d'une personne ne constitue pas une discrimination lorsque, par la nature de ces activités ou par le contexte dans lequel elles sont exercées, la religion ou les convictions constituent une exigence professionnelle essentielle, légitime et justifiée eu égard à l'éthique de l'organisation. »

Justification

Cet amendement reprend les termes de l'article 4 de la directive 2000/78/CE du Conseil concernant les exigences professionnelles. Cet article pose le principe des exigences professionnelles essentielles et déterminantes et vise ensuite spécifiquement le cas des organisations dont l'activité est fondée sur la religion ou les convictions. Comme le précise l'article 4 de la directive, la directive s'applique sans préjudice du droit des organisations publiques ou privées dont l'éthique est fondée sur la religion ou les convictions de requérir, des personnes travaillant pour elles, une attitude de bonne foi et de loyauté envers l'éthique de l'organisation.

N° 205 DE MME NYSSSENS

Art. 19

Au § 4, alinéa 2, de cet article, insérer, après le mot « ministres », les mots « après consultation du Conseil national du travail ».

Justification

Bien que les tests de situation puissent contribuer de manière utile à arriver aux présomptions qui autorisent le renversement de la charge de la preuve, il faut veiller à ce que ces tests de situation « ne puissent encourir le reproche de constituer des provocations ou des procédés déloyaux » (avis du Conseil d'État, doc. Chambre, n° 1578/02). Dans ce but, le Conseil national du travail recommandait d'objectiver les tests de situation dans le projet de

ontwerp zelf te objectiveren en duidelijk te omkaderen, zoals ook in het advies van de Raad van State wordt gevraagd.

Bij ontstentenis daarvan heeft de Nationale Arbeidsraad in zijn advies betreffende het wetsontwerp (stuk Kamer, nr. 1407/005, blz. 44) gevraagd om op zijn minst betrokken te worden bij de nadere uitwerking van deze beginselen in het koninklijk besluit dat de nadere regels voor de uitvoering van praktijktests vaststelt.

Nr. 206 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Opschrift

Het opschrift als volgt wijzigen :

Tussen de woorden «bestrijding van» en «discriminatie» de woorden «bepaalde vormen van» invoegen.

Verantwoording

Het huidige opschrift van het wetsontwerp wekt verkeerderlijk de indruk dat het wetsontwerp de bestrijding van alle vormen van discriminatie beoogt, terwijl het bijvoorbeeld geen betrekking heeft op discriminatie op grond van iemands politieke overtuiging.

Nr. 207 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Artikel 1

In dit artikel, de woorden «artikel 77» vervangen door de woorden «de artikelen 77 en 78».

Verantwoording

Het oorspronkelijke wetsvoorstel vermeldde onder artikel 1 dat het een aangelegenheid regelde als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet. De Raad van State merkte in zijn advies met betrekking tot dit voorstel op dat artikel 10 van het wetsvoorstel (in het voorliggende wetsontwerp artikel 19 geworden) een aangelegenheid betreft als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet en dat het meer bepaald betrekking heeft op de organisatie van de hoven en rechtbanken. Dat betekent evenwel niet dat het wetsontwerp uitsluitend bestaat uit bepalingen die betrekking hebben op aangelegenheden als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet. In artikel 1 van het wetsontwerp dient derhalve eveneens een verwijzing naar artikel 78 van de Grondwet opgenomen te worden.

Nr. 208 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 1, als verboden criterium toevoegen : «de politieke overtuiging».

loi même et de leur donner un cadre clair, comme demandé dans l'avis du Conseil d'État.

À défaut, le Conseil national du travail dans son avis rendu sur le projet de loi (doc. Chambre, n° 1407/005, p. 44) a demandé à être à tout le moins associé à la mise au point de ces principes lors de l'élaboration de l'arrêté royal destiné à déterminer les modalités d'exécution des tests de situation.

Clotilde NYSSENS.

N°206 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Intitulé

Remplacer les mots «contre la» par les mots «contre certaines formes de».

Justification

L'intitulé actuel du projet de loi donne erronément l'impression qu'il vise à lutter contre toutes les formes de discrimination, alors qu'il ne vise par exemple pas la discrimination fondée sur les convictions politiques.

N°207 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Article 1er

Dans cet article, remplacer les mots «à l'article 77» par les mots «aux articles 77 et 78».

Justification

La proposition de loi initiale prévoyait, en son article 1er, qu'elle réglait une matière visée à l'article 78 de la Constitution. Dans l'avis qu'il a rendu sur ladite proposition, le Conseil d'État estime que l'article 10 de la proposition de loi (devenu l'article 19 dans le projet de loi à l'examen) concerne l'organisation des cours et tribunaux et règle donc une matière visée à l'article 77 de la Constitution. Cela ne signifie toutefois pas que le projet de loi contient exclusivement des dispositions relatives à des matières visées à l'article 77 de la Constitution. Dans l'article 1er du projet de loi, il y a dès lors lieu de renvoyer également à l'article 78 de la Constitution.

N°208 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 1er de cet article, ajouter les mots «les convictions politiques» comme critère interdit.

Verantwoording

De Raad van State heeft terecht de vraag gesteld waarom bij de talrijke en vaak vergezochte verboden criteria, het begrip «politieke overtuiging» niet vermeld staat. Politieke overtuiging staat vermeld in vele internationale teksten die lidstaten verzoeken discriminatie te verbieden, zoals artikel 26 van het Verdrag inzake de burgerlijke en politieke rechten, dat uitvoering geeft aan de universele verklaring voor de rechten van de mens. België heeft dan ook al veel te lang zijn internationale verplichtingen verzuimd, door discriminatie op basis van politieke overtuiging te blijven steunen, goedkeuren en uitvoeren.

Nr. 209 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 1 van dit artikel, het woord «directe» doen vervallen.

Verantwoording

Dit amendement dient in samenhang te worden gelezen met amendement nr. 214 dat de schrapping van de tweede paragraaf beoogt. Indien er niet langer verwezen wordt naar indirecte discriminatie, heeft het evenmin zin de term «directe discriminatie» te gebruiken ter onderscheiding van «indirecte discriminatie».

Nr. 210 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 1 van dit artikel, het woord «zogenaamd» doen vervallen.

Verantwoording

Er bestaat een gebrek aan coherentie met de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, waarin kortweg sprake is van «ras» als discriminatiegrond. Het is bovendien niet duidelijk wat «zogenaamd ras» concreet inhoudt, daar dit geen objectief criterium is. Dit valt niet te rijmen met het vereiste van de voorzienbaarheid van strafbepalingen (interferentie van artikel 2 met artikel 6 van het wetsontwerp). Moet het slachtoffer door zichzelf of door de dader van de discriminatie tot het ingebeelde ras gerekend worden? Indien men er vanuit gaat dat er geen rassen bestaan, zou men er beter aan doen elke verwijzing naar het begrip «ras» achterwege te laten.

Nr. 211 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 1 van dit artikel, de woorden «geslacht, een zogenaamd ras, de huidskleur, de afkomst, de nationale of etnische afstamming» doen vervallen.

Justification

Le Conseil d'État s'est demandé à juste titre pourquoi la notion de «convictions politiques» ne figure pas parmi les critères interdits qui sont nombreux et souvent tirés par les cheveux. Cette notion figure dans de nombreux textes internationaux qui demandent aux États parties d'interdire la discrimination, tel l'article 26 du Pacte international relatif aux droits civils et politiques, qui met en oeuvre la Déclaration universelle des droits de l'homme. Dès lors, la Belgique s'est soustraite beaucoup trop longtemps à ses obligations internationales en continuant à soutenir, à approuver et à pratiquer la discrimination sur la base des convictions politiques.

N°209 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 1er de cet article, supprimer le mot «directe».

Justification

Le présent amendement doit être mis en corrélation avec l'amendement n° 214 tendant à supprimer le § 2. S'il n'est plus question de discrimination indirecte, cela n'a plus non plus de sens d'utiliser l'expression «discrimination directe» par opposition à «discrimination indirecte».

N°210 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 1er de cet article, remplacer les mots «une prétendue race» par les mots «la race».

Justification

Il y a un manque de cohérence avec la loi du 30 juin 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie, qui fait état tout simplement de «la race» comme cause de discrimination. Nous ignorons en outre ce qu'il y a précisément lieu d'entendre par «prétendue race»: il ne s'agit pas d'un critère objectif. Cela est inconciliable avec la condition relative au caractère prévisible des dispositions pénales (interférence de l'article 2 avec l'article 6 du projet de loi). La victime doit-elle être considérée comme faisant partie de la race imaginée par elle-même ou par l'auteur de la discrimination? Si l'on part du principe qu'il n'y a pas de races, il serait préférable de supprimer toute référence à la notion de «race».

N°211 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 1er de cet article, supprimer les mots «le sexe, une prétendue race, la couleur, l'ascendance, l'origine nationale ou ethnique».

Verantwoording

De Raad van State merkt in zijn advies over het wetsontwerp op dat er inconsistenties in de wetgeving ontstaan door het naast elkaar bestaan van het wetsontwerp met, enerzijds, de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden en, anderzijds, de wet van 7 mei 1999 op de gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, de toegang tot het arbeidsproces en de promotiekansen, de toegang tot een zelfstandig beroep en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid. Onderhavig amendement strekt er dan ook toe de verwijzing naar de discriminatie op grond van geslacht, ras, huidskleur, afkomst, nationale of etnische afstamming achterwege te laten.

Nr. 212 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 1 van dit artikel, de woorden «de huidskleur,» doen vervallen.

Verantwoording

De huidskleur van een persoon dient te worden beschouwd als een fysieke eigenschap. Daar fysieke eigenschappen steeds een verboden discriminatiegrond vormen, is de verwijzing naar de huidskleur volstrekt overbodig.

Nr. 213 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

Paragraaf 1 van dit artikel aanvullen als volgt :

«Onder seksuele geaardheid in de zin van deze wet dient te worden verstaan de heteroseksuele of homo-seksuele geaardheid van de persoon.»

Verantwoording

Het moet vermeden worden dat de term «seksuele geaardheid» te ruim geïnterpreteerd zou worden en dat bijvoorbeeld personen met pedofiele neigingen zich op deze wet zouden kunnen beroepen.

Nr. 214 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

Paragraaf 2 van dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

In de voorgestelde nieuwe tekst van de wet ter bestrijding van discriminatie wordt door combinatie van artikel 2, § 2, en arti-

Justification

Dans l'avis qu'il a rendu au sujet du projet de loi, le Conseil d'État fait remarquer que la législation comporte des incohérences dues à la coexistence du projet de loi avec, d'une part, la loi du 30 juillet 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie et, d'autre part, la loi du 7 mai 1999 sur l'égalité de traitement entre hommes et femmes en ce qui concerne les conditions de travail, l'accès à l'emploi et aux possibilités de promotion, l'accès à une profession indépendante et les régimes complémentaires de sécurité sociale. Le présent amendement tend par conséquent à supprimer la référence à la discrimination fondée sur le sexe, une prétendue race, la couleur, l'ascendance et l'origine nationale ou ethnique.

N°212 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 1er de cet article, supprimer les mots «la couleur».

Justification

La couleur de la peau d'une personne doit être considérée comme une propriété physique. Étant donné que les propriétés physiques constituent toujours un motif prohibé de discrimination, la référence à la couleur est totalement superflue.

N° 213 DE MME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Compléter le § 1er de cet article, par la disposition suivante :

«Au sens de cette loi, il y a lieu d'entendre par orientation sexuelle, l'orientation hétérosexuelle ou homosexuelle de la personne.»

Justification

Il faut éviter que les termes «orientation sexuelle» puissent donner lieu à une interprétation trop large de la loi et que, par exemple, des personnes ayant des tendances pédophiles puissent l'invoquer.

N°214 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Supprimer le § 2 de cet article.

Justification

Dans le nouveau texte proposé de la loi tendant à lutter contre la discrimination, la combinaison des articles 2, § 2, et 6, fait que

kel 6 ook de «indirecte» discriminatie behouden als strafbaar feit, hoewel dit een delicaat afwegen vereist van doel en middelen.

De Raad van State heeft het gebruik van deze term expliciet veroordeeld als «te vaag» in een strafwet, omdat de particulieren niet kunnen voorzien wat strafbaar zal zijn en wat niet. Waarom wordt deze term, tegen het advies van de Raad van State in, behouden?

De Europese richtlijn inzake gelijkheid kan geen argument zijn, nu het gaat over een richtlijn inzake gelijkheid op grond van ras en etnische afstamming, en ervoor gekozen is de strafbaarstellingen inzake ras en etnische afstamming apart onder te brengen in de racismewet. Indien men dus de richtlijn wil uitvoeren, dan dient dit logischerwijs te gebeuren door een aanpassing van de racismewet.

Nr. 215 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

(Subsidiair amendement op amendement nr. 214)

Art. 2

Paragraaf 2 van dit artikel vervangen als volgt:

«§ 2. Er is sprake van indirecte discriminatie wanneer een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze, die niet objectief en redelijkerwijze wordt gerechtvaardigd, als dusdanig een schadelijke weerslag heeft op personen omwille van het geslacht, het behoren tot een zogenaamd ras, de huidskleur, de afstamming, de nationale of etnische afkomst, de seksuele geaardheid, de burgerlijke stand, de geboorte, het fortuin, de leeftijd, het geloof of de levensbeschouwing, de huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een handicap of een fysieke eigenschap van deze personen, terwijl degene die de schade heeft veroorzaakt, wist dat er een uit de bepaling, de maatstaf of de handelwijze voortvloeiend schadelijk gevolg kon optreden en dit schadelijk gevolg het oogmerk vormde om de bepaling, maatstaf of handelwijze toe te passen.»

Verantwoording

De huidige formulering van de tweede paragraaf van artikel 2 is problematisch, daar men het heeft over «personen op wie een van de in § 1 genoemde discriminatiegronden van toepassing is». Dit kan dus iedereen zijn, aangezien iedereen een bepaald geslacht, een bepaalde seksuele geaardheid, afstamming, burgerlijke stand, fysieke eigenschap enzovoort heeft. Er moet dus duidelijk bepaald worden dat er slechts sprake is van indirecte discriminatie, indien het schadelijke gevolg van een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze personen treft omwille van hun ras, afkomst, geboorte, geslacht, burgerlijke stand, geloof of levensbeschouwing ... Bovendien strekt het amendement ertoe «indirecte discriminatie» te beperken tot die gevallen, waarbij het schadelijke gevolg het oogmerk was dat met de bepaling, de maatstaf of de handelwijze werd nagestreefd. Degene die de discriminerende bepaling, maatstaf of handelwijze toepast, moet daadwerkelijk het voornemen hebben gehad een discriminatie te plegen onder dekking van de ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze. Onderhavig amendement komt

la discrimination «indirecte» reste un fait constitutif d'infraction, bien qu'une mise en balance délicate du but et des moyens soit requise.

Le Conseil d'État a explicitement condamné l'utilisation de ce terme en le qualifiant d'«imprécis» dans une loi pénale, parce que les particuliers ne peuvent pas prévoir ce qui sera punissable et ce qui ne le sera pas. Pourquoi conserve-t-on ce terme, contre l'avis du Conseil d'État?

La directive européenne en matière d'égalité ne saurait être un argument, puisqu'il s'agit d'une directive concernant l'égalité et fondée sur la race et l'origine ethnique, et que l'on a choisi de faire figurer les discriminations fondées sur la race et l'origine ethnique à part, dans la loi sur le racisme. Par conséquent, si l'on veut exécuter la directive, il faut logiquement le faire en adaptant la loi sur le racisme.

Nº215 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

(Amendement subsidiaire à l'amendement n° 214)

Art. 2

Remplacer le § 2 de cet article par la disposition suivante:

«§ 2. Il y a discrimination indirecte lorsqu'une disposition, un critère ou une pratique apparemment neutre, qui ne repose pas sur une justification objective et raisonnable, a en tant que tel(le) un effet dommageable sur des personnes en raison du sexe, de l'appartenance à une prétendue race, de la couleur, de l'ascendance, de l'origine nationale ou ethnique, de l'orientation sexuelle, de l'état civil, de la naissance, de la fortune, de l'âge, de la conviction religieuse ou philosophique, de l'état de santé actuel ou futur, d'un handicap ou d'une caractéristique physique de ces personnes, alors que celui qui a causé le dommage savait que la disposition, le critère ou la pratique pouvait provoquer un effet dommageable et que cet effet dommageable était l'objectif visé par l'application de la disposition, du critère ou de la pratique.»

Justification

La formulation actuelle du deuxième paragraphe de l'article 2 est problématique étant donné que l'on parle de «personnes auxquelles s'applique un des motifs de discrimination visés au § 1er». Il peut donc s'agir de n'importe qui, étant donné que tout le monde a un sexe déterminé, une orientation sexuelle déterminée, une ascendance, un état civil, un physique caractéristique, etc. Il convient donc de préciser clairement qu'il n'y a discrimination indirecte que si l'effet dommageable d'une disposition, d'un critère ou d'une pratique apparemment neutre touche des personnes en raison de leur race, origine, naissance, sexe, état civil, conviction religieuse ou philosophique ... Cet amendement tend en outre à limiter la «discrimination indirecte» aux cas dans lesquels l'effet dommageable était l'objectif visé par l'application de la disposition, du critère ou de la pratique. Celui qui applique la disposition, le critère ou la pratique discriminatoire doit avoir réellement eu l'intention de commettre une discrimination sous le couvert d'une disposition, d'un critère ou d'une pratique apparemment neutre. Cet amendement tient compte de la critique

tegemeet aan de kritiek van de Raad van State die stelt dat het ontwerp behoort aangevuld te worden om een betere omschrijving te geven van het opzet dat moet worden toegeschreven aan degene die zich schuldig gemaakt heeft aan discriminatie.

Nr. 216 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 4 van dit artikel, het voorlaatste streepje doen vervallen.

Verantwoording

Artikel 2, § 4, verbiedt directe en indirecte discriminatie, en geeft een opsomming van 6 terreinen van het maatschappelijke leven waarin dit verbod geldt. In haar huidige lezing verbiedt de wet onder streepje 5 het verspreiden, publiceren of het openbaar maken van een tekst, een bericht, een drager of een «teken» (wat dit ook moge betekenen) die «discriminerende uitlatingen» bevat, zonder enige vereiste van schade aan een slachtoffer, of zelfs maar een beledigend karakter.

Kunnen aldus wellicht als een «discriminerende uitlating» beschouwd worden: de stelling van een overtuigd katholiek dat priesters best uitsluitend mannen zijn (verboden criterium: geslacht), dat gelet op het opvoedingsproject best enkel heteroseksuelen les geven in een katholieke school (verboden criterium: seksuele geaardheid), de politieke stelling dat jongeren onder de 18 jaar best geen stemrecht hebben (verboden criterium: leeftijd), dat personen boven de 100 jaar beter geen rijbewijs meer krijgen (verboden criterium: leeftijd), enz.

Zoals de Raad van State terecht heeft aangegeven tracht de overheid aldus haar dogma's inzake «discriminatie» via strafwet op te leggen aan de bevolking; via het vorderingsrecht van groeperingen wordt aldus bijvoorbeeld de jacht van militante homogroepen op conservatief-christelijke groepen voor open verklaard.

Nr. 217 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 4 van dit artikel, de woorden «directe of indirecte» doen vervallen.

Verantwoording

Dit amendement dient in samenhang gelezen te worden met amendement nr. 214 dat ertoe strekt de tweede paragraaf van artikel 2 te schrappen en enkel de gedragingen als bedoeld in de eerste paragraaf als discriminatie te beschouwen.

Nr. 218 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

In § 4 van dit artikel, het laatste streepje doen vervallen.

formulée par le Conseil d'État, qui affirme que le projet doit être complété afin de mieux définir l'intention qu'il convient d'imputer à celui qui s'est rendu coupable d'une discrimination.

N°216 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 4 de cet article, supprimer l'avant-dernier tiret.

Justification

L'article 2, § 4, interdit la discrimination directe et indirecte, et donne une liste de six domaines de la vie sociale sur lesquels porte cette interdiction. Sous sa forme actuelle, le projet de loi interdit, aux termes du tiret 5, la diffusion, la publication ou l'exposition en public d'un texte, d'un avis, d'un support ou d'un «signe» (quoi que cela puisse signifier) «comportant une discrimination», sans même prévoir qu'un préjudice doit avoir été occasionné à une victime, ou ne serait-ce qu'un caractère insultant.

Ainsi, il se pourrait sans doute que l'on considère comme discriminatoires la position d'un catholique convaincu qui estime préférable que seuls les hommes puissent être prêtres (critère interdit: le sexe), qu'eu égard au projet pédagogique, il serait préférable que seuls les hétérosexuels enseignent dans les écoles catholiques (critère interdit: l'orientation sexuelle); l'opinion politique selon laquelle il serait préférable que les jeunes de moins de 18 ans n'aient pas le droit de vote (critère interdit: l'âge); qu'il serait préférable de ne plus délivrer de permis de conduire aux personnes âgées de plus de 100 ans (critère interdit: l'âge), etc.

Comme l'a dit à juste titre le Conseil d'État, le pouvoir tente ainsi d'imposer à la population, au travers d'une loi pénale, ses dogmes en matière de discrimination; le droit d'action des groupements permettra ainsi, par exemple, à des groupes de militants homosexuels de faire la chasse à des groupes de chrétiens conservateurs.

N°217 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 4 de cet article, supprimer les mots «directe ou indirecte».

Justification

Cet amendement doit être lu conjointement avec l'amendement n° 214 qui tend à supprimer le § 2 de l'article 2 et à ne considérer que les comportements visés au § 1er comme une discrimination.

N°218 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Au § 4 de cet article, supprimer le dernier tiret.

Verantwoording

Artikel 2, § 4, verbiedt directe en indirecte discriminatie en geeft een opsomming van zes terreinen van het maatschappelijke leven waarin dit verbod geldt.

Deze opsomming heeft evenwel geen enkele zin, indien er besloten wordt met de zinsnede dat directe en indirecte discriminatie verboden zijn bij «elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek». Al hetgeen voorafgaat, valt hier immers onder. Een dergelijke «nooduitgangsbepaling» hoort niet thuis in het strafrecht.

De wet dreigt een strafwet te worden die de totale maatschappij, zowel publiek als privaat, bestrijkt. Aldus wordt de opmerking van de Raad van State, dat de overheid haar visie inzake discriminatie niet mag opdringen, genegeerd, met miskennis van de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging. Het is dan ook passend dit streepje weg te laten.

Nr. 219 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2

Paragraaf 6 van dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

De vraag is of het zinvol is pesterijen in het kader van dit wetsontwerp te behandelen. Er zijn immers eveneens pesterijen die geen verband houden met de in de eerste paragraaf van artikel 2 opgesomde discriminatiegronden. Pesterijen die geen verband houden met de in § 1 van artikel 2 opgesomde discriminatiegronden zijn voor degene die er het slachtoffer van wordt, niet noodzakelijk minder erg.

Nr. 220 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 2bis (nieuw)

Een artikel 2bis invoegen, luidend als volgt:

«Art. 2bis. — Deze wet is niet van toepassing op de interne organisatie van religieuze en van levensbeschouwelijke organisaties die door de Koning erkend zijn, en evenmin op alle activiteiten die voortvloeien uit een religieuze of levensbeschouwelijke visie.»

Verantwoording

In het oorspronkelijke wetsvoorstel werd uitdrukkelijk bepaald dat de interne organisatie van religieuze gemeenschappen en levensbeschouwelijke organisaties die erkend zijn door de Koning, buiten de toepassing van deze wet vallen, dit om te voorkomen dat er problemen zouden rijzen met de relaties, met inbegrip van de werkrelaties, die rechtstreeks verband houden met de religieuze of levensbeschouwelijke overtuiging van personen. Onderhavig amendement strekt ertoe een dergelijke bepaling opnieuw op te nemen in het wetsontwerp door middel van de invoeging van een artikel 2bis en tegelijk de wet eveneens buiten toepassing te verklaren op alle activiteiten die voortvloeien uit een

Justification

L'article 2, § 4, interdit la discrimination directe et indirecte, et énumère six domaines de la vie sociale sur lesquels porte cette interdiction.

Cette liste n'a pas lieu d'être dès lors qu'elle se termine par le membre de phrase «tout autre exercice normal d'une activité économique, sociale, culturelle ou politique accessible au public». En effet, tous les domaines qui précèdent y sont compris. Une telle «disposition d'urgence» n'a pas sa place en droit pénal.

De cette manière, on fait de cette loi une loi pénale qui couvre l'ensemble de la société, sur les plans tant public que privé. On ignore ainsi l'observation du Conseil d'État selon laquelle le pouvoir ne peut imposer de cette façon sa vision de la discrimination en faisant fi de la liberté d'opinion et de la liberté d'association. Il convient, par conséquent, de supprimer ce tiret.

N°219 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2

Supprimer le § 6 de cet article.

Justification

On peut se demander si cela a un sens de traiter des harcèlements dans le cadre de ce projet de loi. Il existe en effet des harcèlements qui n'ont aucun rapport avec les motifs de discrimination énumérés au § 1er de l'article 2. Or, ces harcèlements ne sont pas nécessairement moins graves pour ceux qui en sont victimes.

N°220 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 2bis (nouveau)

Insérer un article 2bis, libellé comme suit:

«Art. 2bis. — La présente loi n'est pas applicable à l'organisation interne des religions et des organisations philosophiques reconnues par le Roi ni à toutes les activités qui procèdent d'une vision religieuse ou philosophique.»

Justification

La proposition de loi initiale prévoyait expressément que la loi en projet ne s'applique pas à l'organisation interne des communautés religieuses et des organisations philosophiques reconnues par le Roi, afin d'éviter de mettre en cause des relations, y compris de travail, qui sont directement liées à la conviction religieuse ou philosophique des personnes. Le présent amendement vise à réinsérer une telle disposition dans le projet de loi par le biais de l'insertion d'un article 2bis et en déclarant en même temps la loi inapplicable aux activités qui procèdent d'une vision religieuse ou philosophique. Si tel n'était pas le cas, la loi serait applicable aux institutions qui ont manifestement un projet basé sur une religion,

religieuze of levensbeschouwelijke visie. Zoniet is de wet van toepassing op instellingen die duidelijk een project hebben dat gebaseerd is op een religie, zoals het katholieke onderwijs. Deze wet maakt het een katholieke school bijvoorbeeld onmogelijk een transseksueel te weren als leraar. Op die manier vormt deze wet een grove inbreuk op de vrijheid van godsdienst, de onderwijsvrijheid en de autonomie van het vrije onderwijsnet. Het EVRM vereist dat een dergelijke inbreuk absoluut noodzakelijk is in een democratische samenleving, terwijl een dergelijke dwingende maatschappelijke noodzaak onbestaande is.

Nr. 221 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 3

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Artikel 3 van het wetsontwerp is volstrekt overbodig, aangezien de Grondwet en de internationale mensenrechtenconventies integraal deel uitmaken van de Belgische rechtsorde en hogere rechtsnormen zijn dan de wet. Wat de internationale mensenrechtenconventies betreft, moet de rechter overigens de wet buiten toepassing laten, wanneer bepalingen ervan in strijd zijn met de internationale overeenkomsten die België binden.

Nr. 222 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 6

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Er bestaat geen enkele internationale verplichting ten aanzien van België om strafrechtelijk op te treden tegen discriminatie. Internationale overeenkomsten zoals het EVRM, het UVRM en andere leggen enkel verplichtingen op aan Staten en niet aan burgers. Zij verbieden de ondertekenende Staten om te discrimineren, in die zin dat de Staat neutraal en objectief moet zijn tegenover zijn burgers. Anderzijds genieten de burgers een principiële vrijheid en zijn zij helemaal niet gebonden aan de neutraliteitsplicht die door de overheid moet in acht genomen worden. Deze vrijheid omvat het recht om keuzes te maken, voorkeuren te hebben en dus in zekere zin het recht om te discrimineren. In een democratische rechtsstaat dient het hanteren van de strafwet het ultieme middel te blijven.

Ook de minister van Justitie maakte tijdens de eerste bespreking in de Senaatscommissie voor de Justitie een ernstig voorbehoud bij het strafrechtelijke luik van het wetsontwerp. Hij wees daarbij op het legaliteitsbeginsel dat voor het bepalen van de inhoud van strafbaarstellingen dient gerespecteerd te worden. Dit beginsel houdt onder meer de vereiste in dat de gedragingen die strafbaar worden gesteld, voorzienbaar zijn. De burgers moeten precies weten welk gedrag zij niet mogen vertonen. Zoals de Raad van State in zijn advies met betrekking tot het oorspronkelijke wetsvoorstel stelde, heeft de wetgevende macht de grondwettelijke plicht om in voldoende duidelijke, nauwkeurige en rechtszekerheid biedende bewoordingen te bepalen welke feiten strafbaar worden gesteld, zodat aan de rechter geen al te grote beoorde-

comme l'enseignement catholique. Cette loi empêche, par exemple, une école catholique de refuser, sur la base de son projet d'éducation religieuse, un transsexuel à un poste de professeur. Elle porte de la sorte gravement atteinte à la liberté des cultes, à la liberté de l'enseignement et à l'autonomie du réseau d'enseignement libre. La CEDH ne tolère pareille atteinte que si elle constitue une nécessité absolue dans une société démocratique, alors qu'une telle nécessité sociale impérieuse est inexistante actuellement.

N°221 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 3

Supprimer cet article.

Justification

L'article 3 du projet de loi est totalement superflu, étant donné que la Constitution et les conventions internationales relatives aux droits de l'homme font partie intégrante du droit belge et constituent des normes juridiques supérieures à la loi. En ce qui concerne les conventions internationales relatives aux droits de l'homme, le juge doit écarter l'application de la loi lorsque certaines dispositions qui y sont prévues sont contraires aux conventions internationales qui lient la Belgique.

N°222 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 6

Supprimer cet article.

Justification

Il n'existe aucune obligation internationale imposant à la Belgique de réprimer la discrimination. Des conventions internationales comme la CEDH, la DUDH, etc. imposent des obligations aux seuls États, non aux citoyens. Elles interdisent aux États contractants d'établir des discriminations, en ce sens que l'État doit être neutre et objectif à l'égard de ses citoyens. D'autre part, les citoyens bénéficient d'une liberté de principe et ne sont absolument pas tenus à la neutralité qui doit être respectée par les pouvoirs publics. Cette liberté implique le droit de faire des choix, d'avoir des préférences et donc, dans un certain sens, de discriminer. Dans un État de droit démocratique, le recours à la loi pénale doit rester l'ultime moyen.

Le ministre de la Justice a, lui aussi, au cours de la première discussion en commission de la Justice du Sénat, formulé de graves réserves à l'encontre du volet pénal du projet de loi. Il a à cet égard attiré l'attention sur le principe de légalité qui doit être respecté lors de la détermination du contenu d'incriminations. Ce principe implique notamment que les comportements incriminés soient prévisibles. Les citoyens doivent savoir précisément quel comportement ils ne peuvent adopter. Comme le Conseil d'État le précisait dans son avis sur la proposition de loi initiale, le pouvoir législatif a l'obligation constitutionnelle de définir les faits répréhensibles en termes suffisamment clairs, précis et garantissant la sécurité juridique, de sorte que le juge ne bénéficie pas d'un pouvoir d'appréciation trop étendu. Le projet de loi vise la vie

lingsbevoegdheid wordt gelaten. Het wetsontwerp omvat het maatschappelijke leven in zijn totaliteit, aangezien het laatste streepje van de derde paragraaf van artikel 2 elke vorm van directe en indirecte discriminatie strafbaar stelt bij «de toegang tot en de deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek». Een dergelijke «nooduitgangsbepaling» is onaanvaardbaar, waar men zich in het strafrecht bevindt.

Elk verschil in behandeling, dat niet objectief en redelijkerwijze wordt gerechtvaardigd, maakt een discriminatie uit, indien het gebaseerd is op een van de in artikel 2, § 1, van het wetsontwerp opgesomde gronden. Men gaat er dus vanuit dat de burger in staat is te beoordelen wat een redelijke en objectieve rechtvaardiging is, terwijl dat zelfs voor topjuristen een zeer moeilijke zaak vormt. Dat het een moeilijke zaak is, wordt onder meer aangetoond door het aantal veroordelingen dat is uitgesproken door het Europees Hof voor de rechten van de mens tegen democratische Europese rechtsstaten wegens schending van het non-discriminatiebeginsel. Als zelfs de wetgever in de fout gaat, kan men bezwaarlijk van de burger verwachten dat hij een onderscheid kan maken tussen wat al dan niet objectief en redelijkerwijze gerechtvaardigd is. Aan de voorzienbaarheidsvereiste wordt door het voorliggende wetsontwerp geenszins beantwoord. Het gaat uit van een inschatting door de betrokken persoon die achteraf het voorwerp uitmaakt van een evaluatie.

Er kunnen eveneens vragen gesteld worden bij de evenredigheid tussen de aangewende middelen (*in casu* de strafrechtelijke bepalingen) en het nagestreefde doel (proportionaliteitsbeginsel). Er bestaat momenteel geen reële dwingende maatschappelijke noodzaak om de strafwet te hanteren tegen mensen die discriminatie bedrijven of bepleiten op grond van burgerlijke stand, geboorte, fortuin enz. Ook minister Verwilghen stelt de strafwaardigheid van de door het wetsontwerp strafbaar gestelde gedragingen in vraag: «Teneinde niet te overcriminaliseren, is het een goed uitgangspunt om enkel die gedragingen te bestraffen die een inbreuk vormen op belangrijke maatschappelijke waarden waarover een consensus bestaat. Het is derhalve moeilijk verdedigbaar om de burgers een principieel verbod van onderscheid op te leggen waarvan de concrete inhoud niet op voorhand vaststaat.»

Net zoals de minister voor Justitie bepleiten de indieners van onderhavig amendement om de hiervoor aangehaalde redenen de schraping van het strafrechtelijke luik van het wetsontwerp.

Nr. 223 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 6

Paragraaf 1 van dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zoals de Raad van State in zijn advies met betrekking tot het oorspronkelijke wetsvoorstel stelt, mag de wetgever de burgers niet verplichten om in alle handelingen van hun maatschappelijk leven en bij het uiten van hun mening de ideeën van de overheid inzake de bestrijding van discriminaties over te nemen. De wet moet de noodzakelijke waarborgen bieden inzake de bescherming van de door de Grondwet en het EVRM gewaarborgde fundamentele rechten en vrijheden zoals het recht op vrije meningsuiting.

De strafbaarstelling van het aanzetten tot discriminatie en in het bijzonder van het bekendmaken van zijn voornemen om te discrimineren, betekent een ernstige aantasting van het recht op vrije meningsuiting. Er wordt van de burger verwacht dat hij in staat is om uit te maken wat al dan niet een toelaatbare mening is.

sociale dans sa totalité, dès lors que le dernier tiret du § 3 de l'article 2 interdit toute forme de discrimination directe ou indirecte lorsqu'elle porte sur l'accès et la participation à, ainsi que tout autre exercice d'une activité économique, sociale, culturelle ou politique accessible au public. Une telle disposition «sortie de secours» est inadmissible en droit pénal.

Toute distinction de traitement dépourvue de justification objective et raisonnable constitue une discrimination si elle est fondée sur une des causes énumérées à l'article 2, § 1er, du projet de loi. On suppose donc que le citoyen est en mesure de déterminer ce qu'est une justification objective et raisonnable, alors que cette question pose de gros problèmes à d'éminents juristes. La complexité de la question ressort notamment du nombre élevé de condamnations qui sont prononcées par la Cour européenne des droits de l'homme à l'encontre d'États de droit démocratiques pour violation du principe de non-discrimination. Si même le législateur se trompe, on peut difficilement attendre du citoyen qu'il sache faire la distinction entre une justification raisonnable et objective et une justification qui ne l'est pas. Le projet de loi à l'examen ne satisfait absolument pas à la condition de prévisibilité. Il part d'une appréciation par la personne concernée, appréciation qui fait ensuite l'objet d'une évaluation.

On peut aussi se poser des questions sur la proportionnalité entre les moyens utilisés (les dispositions pénales) et le but poursuivi. Il n'y a à l'heure actuelle pas de véritable nécessité sociale contraignante de recourir à la loi pénale contre des personnes qui font de la discrimination ou la préconisent sur la base de l'état civil, de la naissance, de la fortune, etc. Le ministre Verwilghen doute, lui aussi, de l'opportunité de punir les comportements incriminés par le projet de loi: «Afin de ne pas surcriminaliser, il est indiqué de sanctionner uniquement les comportements qui portent atteinte à d'importantes valeurs sociales qui font l'objet d'un consensus. Il est dès lors difficilement défendable que l'on impose aux citoyens une interdiction de distinguer dont le contenu concret n'est pas déterminé d'avance.»

À l'instar du ministre de la Justice, les auteurs du présent amendement préconisent de supprimer, pour les raisons précitées, le volet pénal du projet de loi.

N°223 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 6

Supprimer le § 1er de cet article.

Justification

Comme le fait observer le Conseil d'État dans son avis sur la proposition de loi initiale, le législateur ne peut obliger les citoyens à traduire dans tous les actes de leur vie sociale et dans la manifestation de leurs opinions les conceptions du pouvoir en matière de lutte contre les discriminations. La loi doit offrir les garanties nécessaires à la sauvegarde des droits fondamentaux et des libertés consacrés par la Constitution et la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales, comme la liberté d'expression.

L'incrimination de l'incitation à la discrimination et, en particulier, de l'expression de son intention de recourir à une discrimination, constitue une atteinte grave au droit à la liberté d'expression. On attend du citoyen qu'il soit en mesure de discerner ce qui est ou n'est pas une opinion admissible. Il doit en effet,

Hij moet immers, vooraleer zijn mening te uiten, kunnen inschatten of het verschil in behandeling waartoe hij aanzet, al dan niet objectief en redelijkerwijze gerechtvaardigd is.

De vrijheid van meningsuiting is een van de voornaamste pijlers van een democratische samenleving en geldt niet alleen voor de ideeën die gunstig worden onthaald of die als onschuldig en onverschillig worden beschouwd, maar ook voor die welke de Staat of een bepaalde groep van de bevolking schokken, verontrusten of kwetsen. De Raad van State stelt dan ook dat er geen grond is om beperkingen op te leggen aan het recht van de burgers om, zelfs op de luide en polemische toon die het openbaar debat vaak kenmerkt, hun mening te uiten over bijvoorbeeld de respectieve rol van de man en de vrouw in de samenleving of binnen het gezin, de leeftijd waarop de meerderjarigheid ingaat, de rechten van homoparen, de kinderrechten, het ongehuwd samenwonen, het uit de echt scheiden, het fiscaal, sociaal en gezondheidsbeleid, het beleid ten aanzien van personen met een handicap enz., zelfs als die meningen de Staat of een of andere groep van de bevolking schokken, verontrusten of kwetsen.

Er kan geen dwingende maatschappelijke noodzaak aangevoerd worden om de vrijheid van meningsuiting te beperken ter wille van de bestrijding van de discriminatie op de in artikel 2, § 1, van het wetsontwerp bedoelde gronden. Aan de vereiste van de evenredigheid tussen de aangewende middelen en het nagestreefde doel is dus niet voldaan. Het is evenmin duidelijk waarom men strafbaar is, wanneer men aanzet tot of zijn voornemen bekend maakt tot het bedrijven van discriminatie jegens een persoon wegens zijn of haar burgerlijke stand, terwijl het aanzetten tot discriminatie of het bekendmaken van zijn voornemen om te discrimineren jegens een persoon wegens zijn of haar politieke overtuiging niet strafbaar is.

Men is het erover eens dat er minder restricties in acht dienen genomen te worden, waar het de bestraffing van gedragingen betreft, dan waar het de bestraffing van meningen betreft. In het wetsontwerp wordt dit beginsel omgekeerd. Zo is men strafbaar, wanneer men een werkgever aanzet tot discriminatie bij indienstneming, terwijl tegen de werkgever die op deze uitnodiging tot discriminatie ingaat, enkel burgerrechtelijk kan opgetreden worden. Het is de stellers van het ontwerp dus enkel te doen om het aanpakken van meningen die hen storen, dan om de bestrijding van de discriminatie zelf.

Ook de minister van Justitie kante zich in de Senaatscommissie voor Justitie tegen de strafbaarstelling van de uitdrukking van een voornemen tot discriminatie. Dit wijkt volgens hem radicaal af van de grondbeginselen van ons strafrecht. «Een voornemen strafbaar stellen betekent dat de grondbeginselen van het strafrecht van tafel geveegd worden, aangezien een vereiste ervan is, dat de misdaad of het wanbedrijf gepleegd werd.»

Nr. 224 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 6

In § 1 vanditartikel, heteerstestreepje doen vervallen.

Verantwoording

Het is totaal ongerijmd dat hij of zij die aanzet tot discriminatie strafrechtelijk vervolgd kan worden, terwijl tegen degene die daadwerkelijk discriminatie bedrijft, slechts burgerrechtelijk kan opgetreden worden. Dit bewijst dat het de stellers van het ontwerp veeleer te doen is om het aanpakken van meningen die hen storen, dan om de bestrijding van de discriminatie zelf.

avant d'exprimer son opinion, pouvoir évaluer si la différence de traitement à laquelle il incite peut être ou non justifiée objectivement et raisonnablement.

La liberté d'expression est l'un des principaux piliers d'une société démocratique et ne s'applique pas uniquement aux idées qui sont accueillies favorablement ou sont considérées comme innocentes ou indifférentes, mais aussi à celles qui heurtent, choquent ou inquiètent l'État ou une fraction quelconque de la population. Le Conseil d'État considère dès lors que l'on ne peut limiter le droit des citoyens d'exprimer, même sur le ton vif et polémique qui caractérise parfois les débats publics, des opinions relatives, par exemple, aux rôles respectifs de l'homme et de la femme dans la société ou dans le couple, à l'âge de la majorité, aux droits des couples homosexuels, aux droits des enfants, au concubinage, au divorce, à la politique fiscale, sociale et sanitaire, à la politique à l'égard des handicapés, etc., même si ces opinions heurtent, choquent ou inquiètent l'État ou une fraction quelconque de la population.

On ne peut démontrer un besoin social impérieux de limiter la liberté d'expression en vue de lutter contre la discrimination sur la base des motifs visés à l'article 2, § 1er, du projet de loi. Il n'est donc pas satisfait à la condition de proportionnalité entre les moyens utilisés et la finalité recherchée. Il n'est pas davantage établi pour quelle raison on est punissable lorsque l'on incite à recourir ou que l'on donne une publicité à son intention de recourir à une discrimination envers une personne en raison de son état civil, alors que ce n'est pas le cas lorsqu'il s'agit d'une discrimination en raison de ses convictions politiques.

On s'accorde à dire qu'il y a lieu de prévoir moins de restrictions en ce qui concerne la répression des comportements qu'en ce qui concerne la répression des opinions. Or, ce principe est inversé dans le projet de loi. On est ainsi punissable lorsqu'on incite un employeur à recourir à la discrimination lors de l'engagement, alors qu'un employeur qui donne suite à cette invitation à la discrimination ne peut être poursuivi que civilement. Le seul but des auteurs du projet est donc de s'en prendre aux opinions qui les dérangent, et non de lutter contre la discrimination proprement dite.

Le ministre de la Justice s'est, lui aussi, opposé en commission de la Justice du Sénat à l'incrimination de l'expression d'une intention de recourir à une discrimination. Selon lui, c'est radicalement contraire aux principes fondamentaux de notre droit pénal: «Rendre pénalement punissable une intention, c'est faire table rase des principes fondamentaux du droit pénal, qui exige que l'infraction, le délit ou le crime ait été commis.»

N°224 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 6

Supprimer le premier tiret du § 1er de cet article.

Justification

Il est totalement absurde que celui ou celle qui incite à la discrimination puisse être poursuivi pénalement, alors que celui qui pratique réellement la discrimination n'est passible que de sanctions civiles. Cela prouve que les auteurs du projet ont plutôt pour objectif de s'attaquer aux opinions qui les dérangent que de lutter contre les discriminations mêmes.

Nr. 225 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN
STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 6

In § 1 van dit artikel, het tweede streepje doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 223.

Nr. 226 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN
STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 6

In § 2 van dit artikel tussen de woorden « schuldig maakt aan » en het woord « discriminatie » het woord « directe » invoegen.

Verantwoording

Net zoals de minister van Justitie in de Senaatscommissie voor de Justitie, zijn de indieners van het onderhavige amendement van oordeel dat het onaanvaardbaar is dat iemand, zelfs al is het een ambtenaar, vervolgd wordt voor een daad waarvan hij niet kon weten dat die een overtreding, een wanbedrijf of een misdaad uitmaakt. De strafbaarstelling van indirecte discriminatie voldoet niet aan de in het strafrecht vereiste voorzienbaarheid, daar deze vorm van « discriminatie » het gevolg is van een « ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze ». Het opzet is een fundamenteel gegeven in het strafrecht en bij een zware fout moet het opzet bewezen worden. Dit opzet is bij indirecte discriminatie niet aanwezig en bijgevolg is de indirecte discriminatie geen reden voor strafrechtelijke vervolging.

Nr. 227 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN
STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 7

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Om een of andere reden acht men het nodig de correctionele straffen maar liefst te verdubbelen als er een bepaalde « drijfveer » is.

Door de rechter te vragen te zoeken naar « drijfveren » van zo vage begrippen als « indirecte discriminatie » opent men de deur naar een totalitair intentieproces. Indien men vaststelt, hoe moeilijk het is bij de ergste misdaden de juiste drijfveer van moordenaars te achterhalen, is het toch duidelijk dat het onmogelijk is de exacte « drijfveer » te achterhalen bij de zaken die deze wet viseert. Een proces zal dan gevoerd worden in een sfeer van hetze en stemmingmakerij.

Zoals de Raad van State in zijn advies met betrekking tot het oorspronkelijke wetsvoorstel opmerkte, is de bevoegdheid van de

N°225 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE
ET M. CEDER

Art. 6

Supprimer le deuxième tiret du § 1er de cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 18.

N°226 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE
ET M. CEDER

Art. 6

Au § 2 de cet article, entre le mot « discrimination » et les mots « à l'égard », insérer le mot « directe ».

Justification

Tout comme le ministre de la Justice en commission de la Justice du Sénat, nous estimons qu'il est inacceptable qu'une personne, fût-elle fonctionnaire, soit poursuivie pour un acte dont elle ne pouvait pas savoir qu'il constituait une infraction, un délit ou un crime. L'incrimination d'une discrimination indirecte ne répond pas à la prévisibilité requise en droit pénal, étant donné que cette forme de « discrimination » est la conséquence d'une « disposition, d'un critère ou d'une pratique apparemment neutre ». L'intention est un élément fondamental en droit pénal et doit être prouvée en cas de faute grave. Cette intention n'existe pas en cas de discrimination indirecte et cette dernière ne justifie donc pas des poursuites pénales.

N°227 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE
ET M. CEDER

Art. 7

Supprimer cet article.

Justification

Pour l'une ou l'autre raison, on juge nécessaire d'aller jusqu'à doubler les peines correctionnelles lorsqu'on est en présence d'un certain « mobile ».

En demandant au juge de rechercher des « mobiles » pour des notions aussi vagues que la « discrimination indirecte » on ouvre la voie au procès d'intention totalitaire. Quand on constate à quel point il est difficile, pour les crimes les plus graves, de retrouver ce qui « pousse » exactement leurs auteurs, on doit bien se dire qu'il est de toute évidence impossible de découvrir le « mobile » exact des affaires visées par la loi proposée. Le procès se déroulera alors dans une atmosphère de dénigrement et de manipulation.

Comme le Conseil d'État l'a fait observer dans son avis relatif à la proposition de loi initiale, la compétence du juge pénal dans la

strafrechter bij het bepalen van de straf ruim genoeg, zodat een soortgelijke bepaling overbodig is.

Nr. 228 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 7

In het ontworpen artikel 377 bis tussen de woorden « wegens diens » en de woorden « zogenaamd ras » de woorden « politieke overtuiging, » invoegen.

Verantwoording

De indieners van onderhavig amendement zijn de mening toegedaan dat de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens politieke overtuiging een even verwerpelijke beweegreden van een misdrijf vormt als de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens een van de andere gronden als bedoeld in artikel 7.

Nr. 229 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 8

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 230 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 8

In het ontworpen artikel 405 quater, de woorden « huidige of toekomstige » doen vervallen.

Verantwoording

Het valt niet in te zien hoe de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid tegen een persoon wegens diens toekomstige gezondheidstoestand de drijfveer zou kunnen vormen van één van de misdrijven opgesomd in het eerste lid van artikel 8 van het wetsontwerp. Men moet toegeven dat dit toch wel zeer ver gezocht is. Er zijn de indieners van onderhavig amendement geen dergelijke gevallen bekend, laat staan dat er een dwingende maatschappelijke noodwendigheid zou bestaan om in een strafverzwarende omstandigheid te voorzien, wanneer een dergelijke drijfveer aan de oorsprong van een misdrijf ligt. De vraag kan bovendien gesteld worden of een misdrijf waarvan de drijfveer bestaat in de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid jegens een persoon wegens diens toekomstige gezondheidstoestand verwerpelijker is dan een misdrijf ingegeven door de haat tegen, het misprijzen van of de vijandigheid jegens een persoon wegens diens politieke overtuiging.

fixation des peines est déjà suffisamment vaste, de sorte qu'une telle disposition est inutile.

N°228 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 7

Dans l'article 377 bis proposé, entre les mots « en raison de » et les mots « son orientation sexuelle », insérer les mots « ses convictions politiques, de ».

Justification

Les auteurs du présent amendement estiment que la haine, le mépris ou l'hostilité à l'égard d'une personne en raison de ses convictions politiques constitue une infraction tout aussi condamnable que la haine, le mépris ou l'hostilité à l'égard d'une personne en raison des autres motifs visés à l'article 7.

N°229 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 8

Supprimer cet article.

Justification

Voir amendement n° 227.

N°230 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 8

Dans l'article 405 quater proposé, supprimer les mots « actuel ou futur ».

Justification

Il est inconcevable que la haine, le mépris ou l'hostilité à l'égard d'une personne en raison de son état de santé futur puisse constituer le mobile de l'une des infractions visées à l'alinéa 1er de l'article 8 du projet de loi. Il faut admettre que cette hypothèse est fantaisiste. Les auteurs du présent amendement n'ont connaissance d'aucun cas de cette nature, et encore moins de l'existence d'un motif impérieux d'ordre social nécessitant de prévoir des circonstances aggravantes lorsqu'un tel mobile est à l'origine d'une infraction. On peut en outre se demander si une infraction dont le mobile réside dans la haine, le mépris ou l'hostilité à l'égard d'une personne en raison de son état de santé futur est plus répréhensible qu'une infraction dont le mobile réside dans la haine, le mépris ou l'hostilité à l'égard d'une personne en raison de ses convictions politiques.

Nr. 231 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 9

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 232 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 10

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 233 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 11

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 234 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 12

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 235 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 13

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

N°231 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

Art. 9

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

N°232 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

Art. 10

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

N°233 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

Art. 11

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

N°234 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

Art. 12

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

N°235 DEMMESTAVEAUX-VANSTEENBERGE ET M. CEDER

Art. 13

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

Nr. 236 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 14

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 227.

Nr. 237 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 15

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

De ontzetting uit de rechten genoemd in artikel 31 van het Strafwetboek als bijkomende straf is enkel aanvaardbaar in geval van ernstige misdrijven. De vraag rijst of er een dwingende maatschappelijke noodwendigheid bestaat om in de mogelijkheid van de ontzetting uit rechten te voorzien in geval van de misdrijven als bedoeld in artikel 6 van het wetsontwerp. Bovendien dreigt artikel 15 de scheeftrekkingen die aan het wetsontwerp eigen zijn, nog te versterken. Zo kan een persoon die een werkgever aanzet om bij indiensttreding te discrimineren op een van de gronden als bedoeld in artikel 2, § 1, niet alleen strafrechtelijk vervolgd worden en veroordeeld worden tot een gevangenisstraf, maar bovendien ingevolge zijn veroordeling ook nog eens voor een termijn van vijf tot tien jaar geheel of ten dele ontzet worden uit de rechten bedoeld in artikel 31 van het Strafwetboek, terwijl de werkgever die daadwerkelijk discrimineert bij aanwerving, voor zover hij op voorhand zijn voornemen om te discrimineren niet heeft bekendgemaakt, enkel burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld kan worden.

Nr. 238 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 18

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Hoofdstuk IV van het wetsontwerp bevat burgerrechtelijke bepalingen. De vraag is of het aangewezen is om op burgerrechtelijk vlak tegen discriminatie op te treden. De burgerrechtelijke bepalingen in het wetsontwerp betreffen immers de discriminatie tussen privé-personen onderling. Ons juridische arsenaal bevat voldoende middelen waarmee een burger zich kan wapenen tegen een andere burger die hem zou discrimineren. Zo kan het slachtoffer van de discriminatie dagvaarden krachtens artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek, kan hij een kort geding inleiden enz. Er is dus geen nood aan de invoering van nieuwe rechtsmiddelen op burgerrechtelijk vlak.

N°236 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 14

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 227.

N°237 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 15

Supprimer cet article.

Justification

La privation des droits visés à l'article 31 du Code pénal, à titre de peine accessoire, n'est acceptable qu'en cas d'infractions graves. La question se pose de savoir si le fait de prévoir la possibilité de priver une personne de ses droits en cas d'infractions prévues à l'article 6 du projet de loi répond à un besoin social impérieux. En outre, l'article 15 risque d'aggraver encore les incohérences rencontrées dans le projet de loi. Ainsi, une personne qui incite un employeur à avoir un comportement discriminatoire à l'égard d'un employé lors de son entrée en service, sur la base de l'un des motifs visés à l'article 2, § 1er, non seulement est passible de poursuites pénales et risque une peine d'emprisonnement, mais sera également, suite à sa condamnation, privée partiellement ou entièrement des droits visés à l'article 31 du Code pénal, pour une période de cinq à dix ans, alors que l'employeur qui a réellement eu un comportement discriminatoire lors du recrutement de son personnel peut uniquement être rendu civilement responsable, pour autant qu'il n'ait pas révélé auparavant son intention d'avoir un comportement discriminatoire.

N°238 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 18

Supprimer cet article.

Justification

Le chapitre IV du projet de loi contient des dispositions civiles. On peut toutefois se demander s'il est souhaitable d'intervenir contre la discrimination sur le plan civil. Les dispositions civiles du projet de loi portent en effet sur la discrimination entre particuliers. Notre arsenal juridique comporte cependant suffisamment d'instruments permettant au citoyen de s'opposer à un autre citoyen qui se rendrait coupable d'une discrimination à son égard. Ainsi, la victime de la discrimination peut assigner son opposant en justice en vertu de l'article 1382 du Code civil, l'assigner en référé, etc. Par conséquent, il n'est pas nécessaire de prévoir de nouvelles voies de recours sur le plan civil.

Nr. 239 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 19

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 238.

Nr. 240 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

(Subsidiair amendement op amendement nr. 239)

Art. 19

In het eerste lid van § 1 van dit artikel, de woorden «of van een van de in artikel 31 bedoelde groeperingen» doen vervallen.

Verantwoording

De minister van Justitie formuleerde tijdens zijn uiteenzetting in de Senaatscommissie voor de Justitie ernstige bedenkingen bij de bevoegdheid van sommige groeperingen en verenigingen om in rechte op te treden in alle geschillen waartoe de toepassing van de voorgestelde wet aanleiding kan geven. Het risico is volgens hem niet denkbeeldig dat het aantal klachten verhoogt en dat bijgevolg de gerechtelijke achterstand nog oploopt. Hij vreest eveneens dat verschillende organisaties deze mogelijkheid zouden gebruiken om hun belangen te verzekeren, namelijk om op deze wijze in hun financiering te voorzien en hun voortbestaan veilig te stellen.

Nr. 241 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

(Subsidiair amendement op amendement nr. 239)

Art. 19

Paragraaf 3 van dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Volgens de Raad van State is het bijzonder moeilijk te bewijzen dat er geen discriminatie in het spel zou zijn, vooral wanneer indirecte discriminatie wordt aangevoerd en er dus twijfel rijst omtrent een ogenschijnlijk neutrale bepaling, maatstaf of handelwijze. De verwerende partij zal niet alleen moeten bewijzen dat de bepaling, de maatstaf of de handelwijze neutraal is, maar bovendien dat de bestreden bepaling, maatstaf of handelwijze niet slechts in schijn neutraal is, wat inhoudt dat zij zal moeten bewijzen zuivere bedoelingen te hebben.

Nr. 242 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

(Subsidiair amendement op amendement nr. 239)

Art. 19

Paragraaf 4 van dit artikel doen vervallen.

N°239 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 19

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 238.

N°240 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

(Amendement subsidiaire à l'amendement n° 239)

Art. 19

Dans l'alinéa 1er du § 1er de cet article, supprimer les mots «ou d'un des groupements visés à l'article 31».

Justification

Au cours de son exposé en commission du Sénat, le ministre de la Justice a émis de sérieuses réserves quant au pouvoir conféré à certains groupements et à certaines associations d'agir en justice dans tous les litiges auxquels l'application de la loi en projet peut donner lieu. Il n'est pas impossible, selon lui, que le nombre de plaintes augmente, aggravant encore l'arriéré judiciaire. Il craint également que certaines organisations utilisent cette faculté pour assurer leurs intérêts, c'est-à-dire pour garantir leur financement et leur survie.

N°241 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

(Amendement subsidiaire à l'amendement n° 239)

Art. 19

Supprimer le § 3 de cet article.

Justification

Selon le Conseil d'État, il est particulièrement difficile de démontrer qu'il n'y aurait pas de discrimination en jeu, surtout lorsqu'une discrimination indirecte est invoquée et qu'il y a donc un doute concernant une disposition, un critère ou une pratique apparemment neutre. La partie défenderesse devra démontrer non seulement que la disposition, le critère ou la pratique est neutre, mais aussi que la disposition, le critère ou la pratique attaquée n'est pas seulement neutre en apparence, ce qui signifie qu'elle devra faire la preuve de la pureté de ses intentions.

N°242 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

(Amendement subsidiaire à l'amendement n° 239)

Art. 19

Supprimer le § 4 de cet article.

Verantwoording

Artikel 19, § 4, van het wetsontwerp biedt de persoon die beweert het slachtoffer te zijn van discriminatie de mogelijkheid om het bewijs van deze discriminatie te leveren door middel van een praktijktest door een gerechtsdeurwaarder. De praktijktest komt dicht in de buurt van uitlokking. Het is volgens de Raad van State onaanvaardbaar dat de nadere regeling van een dermate delicate kwestie, waarbij grondwettelijke beginselen op de helling kunnen komen te staan, aan de Koning wordt overgelaten, temeer daar in burgerlijke zaken de omkering van de bewijslast geldt, van zodra het slachtoffer van de discriminatie of een aantal in de wet opgesomde groeperingen voor het bevoegde gerecht feiten, zoals statistische gegevens of praktijktests, aanvoeren die het bestaan van een directe of indirecte discriminatie kunnen doen vermoeden.

Nr. 243 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 19

In § 3 van dit artikel, de woorden « zoals statistische gegevens of praktijktests, » doen vervallen.

Verantwoording

De praktijktest komt dicht in de buurt van uitlokking. Het is volgens de Raad van State bovendien onaanvaardbaar dat de nadere regeling van een dermate delicate kwestie, waarbij grondwettelijke beginselen op de helling kunnen komen te staan, aan de Koning wordt overgelaten. Wat de statistische gegevens betreft, zal het vermeende slachtoffer van discriminatie ongetwijfeld altijd in staat zijn om cijfermateriaal bij elkaar te sprokkelen dat in zijn voordeel is. Het amendement strekt er dan ook toe niet te verwijzen naar de praktijktest of naar statistische gegevens.

Nr. 244 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 19

In het eerste lid van § 4 van dit artikel, tussen de woorden « op grond van » en de woorden « het geslacht » de woorden « de politieke overtuiging, » invoegen.

Verantwoording

Dit amendement dient in samenhang te worden gelezen met een ander amendement van dezelfde indieners dat ertoe strekt « politieke overtuiging » toe te voegen aan de verboden discriminatiegronden.

Nr. 245 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 20

Dit artikel doen vervallen.

Justification

L'article 19, § 4, du projet offre à la personne qui prétend être victime d'une discrimination la possibilité d'apporter la preuve de cette discrimination au moyen d'un test de situation, avec constat par un huissier de justice. Le test de situation s'apparente fort à une provocation. Selon le Conseil d'État, il est inacceptable de laisser au Roi le soin de régler une matière aussi délicate, qui peut remettre en cause des principes constitutionnels, d'autant qu'au civil, le renversement de la preuve est de mise dès l'instant où la victime de la discrimination ou une série de groupements énumérés dans la loi invoquent devant la juridiction compétente des faits tels que des données statistiques ou des tests de situation, qui permettent de présumer l'existence d'une discrimination directe ou indirecte.

N^o243 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 19

Au § 3 de cet article, supprimer les mots « , tels que des données statistiques ou des tests de situation ».

Justification

Le test de situation s'apparente quasiment à la provocation. Il est, selon le Conseil d'État, en outre inadmissible qu'une question aussi délicate, susceptible de porter atteinte à des principes constitutionnels, puisse être réglée par le Roi. En ce qui concerne les données statistiques, la prétendue victime de discrimination sera certainement toujours en mesure de collecter des données qui lui sont favorables. L'amendement tend dès lors à faire en sorte qu'il ne soit pas fait référence au test de situation ni aux données statistiques.

N^o244 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 19

Dans l'alinéa 1er de cet article, entre les mots « fondée sur » et les mots « le sexe », insérer les mots « la conviction politique, ».

Justification

Le présent amendement doit être lu en corrélation avec un autre amendement des mêmes auteurs tendant à ajouter « la conviction politique » aux causes de discrimination qui sont interdites.

N^o245 DEMMESTAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 20

Supprimer cet article.

Verantwoording

Zie amendement nr. 238.

Nr. 246 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

(Subsidiar amendement op amendement nr. 245)

Art. 20

In het eerste lid van dit artikel, de woorden « of van een van de in artikel 31 bedoelde groeperingen » doen vervallen.

Verantwoording

De minister van Justitie formuleerde tijdens zijn uiteenzetting in de Senaatscommissie voor de Justitie ernstige bedenkingen bij de bevoegdheid van sommige groeperingen en verenigingen om in rechte op te treden in alle geschillen waartoe de toepassing van de voorgestelde wet aanleiding kan geven. Het risico is volgens hem niet denkbeeldig dat het aantal klachten verhoogt en dat bijgevolg de gerechtelijke achterstand nog oploopt. Hij vreest eveneens dat verschillende organisaties deze mogelijkheid zouden gebruiken om hun belangen te verzekeren, namelijk om op deze wijze in hun financiering te voorzien en hun voortbestaan veilig te stellen.

Nr. 247 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 21

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 238.

Nr. 248 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 22

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Zie amendement nr. 238.

Nr. 249 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 23

Dit artikel vervangen als volgt :

« Art. 23. — De wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en

Justification

Voir l'amendement n° 238.

N°246 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

(Amendement subsidiair à l'amendement n° 245)

Art. 20

À l'alinéa 1er de cet article, supprimer les mots « ou d'un des groupements visés à l'article 31 ».

Justification

Au cours de son exposé en commission du Sénat, le ministre de la Justice a émis de sérieuses réserves quant au pouvoir conféré à certains groupements et à certaines associations d'agir en justice dans tous les litiges auxquels l'application de la loi en projet peut donner lieu. Il n'est pas impossible, selon lui, que le nombre de plaintes augmente, aggravant encore l'arriéré judiciaire. Il craint également que certaines organisations utilisent cette faculté pour assurer leurs intérêts, c'est-à-dire pour garantir leur financement et leur survie.

N°247 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 21

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 238.

N°248 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 22

Supprimer cet article.

Justification

Voir l'amendement n° 238.

N°249 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 23

Remplacer cet article par la disposition suivante :

« Art. 23. — La loi du 15 février 1993 créant un Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le

racismebestrijding, gewijzigd door de wet van 13 april 1995, wordt opgeheven.»

Verantwoording

De indieners van onderhavig amendement zijn van oordeel dat het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding volstrekt nutteloos is en dus beter afgeschaft wordt. Het centrum heeft de oplossing van het vreemdelingenprobleem in de jaren van zijn bestaan nog geen stap dichterbij gebracht en doet niet veel meer dan met het geld van de belastingbetaler een bepaalde oppositiepartij te bestrijden.

Nr. 250 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 23

In het ontworpen artikel 2, eerste lid, de woorden «onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur» vervangen door het woord «discriminatie».

Verantwoording

Zoals de Raad van State in zijn eerste advies reeds opmerkte, dienen de woorden «onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur» vervangen te worden door het woord «discriminatie», aangezien niet ieder onderscheid, iedere uitsluiting, beperking of voorkeur noodzakelijkerwijs onwettig is. Met het woord discriminatie worden precies de gevallen van onderscheid bedoeld die door de wetgever als ontoelaatbaar worden beschouwd.

Nr. 251 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 23

In het ontworpen artikel 2, eerste lid, 1°, de woorden «een zogenaamd ras,» doen vervallen.

Verantwoording

Er bestaat een gebrek aan coherentie met de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, waarin kortweg sprake is van «ras» als discriminatiegrond. Het is bovendien niet duidelijk wat «zogenaamd ras» concreet inhoudt, daar dit geen objectief criterium is. Indien men er vanuit gaat dat er geen rassen bestaan, zou men er beter aan doen elke verwijzing naar het begrip «ras» achterwege te laten.

Nr. 252 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 23

In het ontworpen artikel 2, eerste lid, 2°, voorafgaand aan de woorden «seksuele geartheid» de woorden «politieke overtuiging,» invoegen.

racisme, modifiée par la loi du 13 avril 1995, est abrogée.»

Justification

Les auteurs du présent amendement estiment que le Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme est tout à fait inutile et qu'il est donc préférable de le supprimer. Le centre n'est pas parvenu, au cours de toutes ses années d'existence, à apporter la moindre réponse au problème des étrangers et se borne à lutter, avec l'argent du contribuable, contre un parti déterminé de l'opposition.

N^o250 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 23

Dans l'article 2, alinéa 1er, proposé, remplacer les mots «distinction, d'exclusion, de restriction ou de préférence» par le mot «discrimination».

Justification

Comme le Conseil d'État le faisait déjà observer dans son premier avis, les mots «distinction, exclusion, restriction et préférence» doivent être remplacés par le mot «discrimination», étant donné que toute distinction, exclusion, restriction ou préférence n'est pas nécessairement illégale. Le mot «discrimination» recouvre précisément les cas de distinction qui sont considérés comme inacceptables par le législateur.

N^o251 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 23

Dans l'article 2, alinéa 1er, 1°, proposé, supprimer les mots «une prétendue race».

Justification

Il y a un manque de cohérence avec la loi du 30 juin 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie, qui fait état tout simplement de «la race» comme cause de discrimination. Nous ignorons en outre ce qu'il y a précisément lieu d'entendre par «prétendue race», car il ne s'agit pas d'un critère objectif. Si l'on considère qu'il n'y a pas de races, il serait préférable de supprimer toute référence à la notion de «race».

N^o252 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 23

Dans l'article 2, alinéa 1er, 2°, proposé, avant les mots «orientation sexuelle», insérer les mots «conviction politique».

Verantwoording

Dit amendement hangt samen met een ander amendement van dezelfde indieners dat ertoe strekt de politieke overtuiging toe te voegen aan de verboden discriminatiegronden als bedoeld in artikel 2, § 1, van het wetsontwerp.

Nr. 253 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 24

Dit artikel vervangen als volgt :

« Art. 24. — De wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding, gewijzigd door de wet van 13 april 1995, wordt opgeheven. »

Verantwoording

Zie amendement nr. 249.

Nr. 254 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 24

In het ontworpen artikel 3, 5°, de woorden « alle rechtsgeschillen » vervangen door de woorden « alle burgerlijke rechtsgeschillen ».

Verantwoording

Dit amendement hangt samen met een amendement van dezelfde indieners op artikel 31 van het ontwerp, dat ertoe strekt dat de bevoegdheid van het centrum om in rechte op te treden beperkt wordt tot de burgerrechtelijke geschillen die uit de toepassing van de ontworpen wet voortvloeien.

Nr. 255 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 27

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

Dit amendement hangt samen met een ander amendement van dezelfde indieners dat ertoe strekt de burgerrechtelijke bepalingen in hoofdstuk IV van het wetsontwerp te schrappen.

Nr. 256 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 28

Dit artikel doen vervallen.

Justification

Cet amendement va de pair avec un autre amendement des mêmes auteurs tendant à ajouter les convictions politiques aux motifs de discrimination visés à l'article 2, § 1er, du projet de loi.

N°253 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 24

Remplacer cet article par la disposition suivante :

« Art. 24. — La loi du 15 février 1993 créant un Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme, modifiée par la loi du 13 avril 1995, est abrogée. »

Justification

Voir l'amendement n° 249.

N°254 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 24

À l'article 3, alinéa 2, 5°, proposé remplacer les mots « les litiges » par les mots « les litiges civils ».

Justification

Cet amendement doit être lu conjointement avec un amendement à l'article 31, présenté par les mêmes auteurs, tendant à limiter la compétence du centre d'ester en justice aux seuls litiges civils qui résultent de l'application de la loi en projet.

N°255 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 27

Supprimer cet article.

Justification

Cet amendement doit être lu conjointement avec un autre amendement, présenté par les mêmes auteurs, tendant à supprimer les dispositions civiles au chapitre IV du projet de loi.

N°256 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 28

Supprimer cet article.

Verantwoording

Zie amendement nr. 255.

Nr. 257 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 31

Dit artikel doen vervallen.

Verantwoording

De minister van Justitie formuleerde tijdens zijn uiteenzetting in de Senaatscommissie voor de Justitie ernstige bedenkingen bij de bevoegdheid van sommige groeperingen en verenigingen om in rechte op te treden in alle geschillen waartoe de toepassing van de voorgestelde wet aanleiding kan geven. Het risico is volgens hem niet denkbeeldig dat het aantal klachten verhoogt en dat bijgevolg de gerechtelijke achterstand nog oploopt. Hij vreest eveneens dat verschillende organisaties deze mogelijkheid zouden gebruiken om hun belangen te verzekeren, namelijk om op deze wijze in hun financiering te voorzien en hun voortbestaan veilig te stellen.

Nr. 258 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 31

Dit artikel wijzigen als volgt :

- A) Het eerste lid doen vervallen.**
B) In het tweede lid, het woord « eveneens » doen vervallen.

Verantwoording

Onderhavig amendement strekt ertoe niet te verwijzen naar het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding, aangezien de indieners van oordeel zijn dat dit centrum volstrekt nutteloos is en dus beter afgeschaft wordt. Het centrum heeft de oplossing van het vreemdelingenprobleem in de jaren van zijn bestaan nog geen stap dichterbij gebracht en doet niet veel meer dan met het geld van de belastingbetaler een bepaalde oppositiepartij te bestrijden.

Nr. 259 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 31

In het eerste lid van dit artikel, de woorden « de geschillen » vervangen door de woorden « de burgerrechtelijke geschillen ».

Verantwoording

De Raad van State wijst er in zijn advies op het oorspronkelijke wetsvoorstel op dat een burgerlijke partijstelling in de handen van

Justification

Voir l'aamendement n° 255.

N°257 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 31

Supprimer cet article.

Justification

Au cours de son exposé en commission du Sénat, le ministre de la Justice a émis de sérieuses réserves quant au pouvoir conféré à certains groupements et à certaines associations d'ester en justice dans tous les litiges auxquels l'application de la loi en projet peut donner lieu. Il n'est pas impossible, selon lui, que le nombre de plaintes augmente, aggravant encore l'arriéré judiciaire. Il craint également que certaines organisations n'utilisent cette faculté pour assurer leurs intérêts, c'est-à-dire pour garantir leur financement et leur survie.

N°258 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 31

Apporter à cet article les modifications suivantes :

- A) Supprimer l'alinéa 1er.**
B) À l'alinéa 2, supprimer le mot « également ».

Justification

Cet amendement tend à éviter toute référence au Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme étant donné que les auteurs estiment que le centre est tout à fait inutile et qu'il serait donc préférable de le supprimer. Depuis qu'il existe, le centre n'a toujours pas trouvé la moindre solution au problème des étrangers et se borne à lutter avec l'argent du contribuable, contre un parti déterminé de l'opposition.

N°259 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 31

Dans l'alinéa 1er de cet article, remplacer les mots « les litiges » par les mots « les litiges civils ».

Justification

Dans son avis sur la proposition de loi initiale, le Conseil d'État souligne qu'une constitution de partie civile entre les mains du

de onderzoeksrechter of een directe dagvaarding tot gevolg hebben dat de strafvordering ingesteld wordt, terwijl in principe alleen het openbaar ministerie de strafvordering kan uitoefenen. De bevoegdheid van het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding om in rechte op te treden dient derhalve beperkt te blijven tot de burgerrechtelijke geschillen die uit de wet voortvloeien.

Nr. 260 VAN MEVROUW STAVEAUX-VAN STEENBERGE EN DE HEER CEDER

Art. 31

In het tweede lid van dit artikel de woorden « de geschillen » vervangen door de woorden « de burgerrechtelijke geschillen ».

Verantwoording

De Raad van State wijst er in zijn advies op het oorspronkelijke wetsvoorstel op dat een burgerlijke partijstelling in de handen van de onderzoeksrechter of een directe dagvaarding tot gevolg hebben dat de strafvordering ingesteld wordt, terwijl in principe alleen het openbaar ministerie de strafvordering kan uitoefenen. De bevoegdheid van de bedoelde groeperingen om in rechte op te treden dient derhalve beperkt te blijven tot de burgerrechtelijke geschillen die uit de wet voortvloeien.

Gerda STAVEAUX-VAN STEENBERGE.
Jurgen CEDER.

Nr. 261 VAN MEVROUW NYSSSENS

Art. 2

In de voorgestelde § 2 van dit artikel, na de woorden « een van de in § 1 genoemde discriminatiegronden van toepassing is », de woorden « ofschoon de dader wist of had moeten weten gezien zijn positie dat die bepaling, maatstaf of handelwijze die personen bijzonder benadeelt in vergelijking met andere personen » invoegen.

Verantwoording

Dit amendement strekt er eveneens toe de definitie van indirecte discriminatie, gegeven in de vermelde richtlijnen, over te nemen. Die definitie is gebaseerd op de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen met betrekking tot het vrije verkeer van werknemers. Het feit dat een bepaling ongunstig kan uitvallen voor bepaalde personen, betekent nog niet dat die bepaling deze personen extra benadeelt vergeleken met anderen. Overigens volstaat volgens de richtlijnen en volgens de rechtspraak van het Arbitragehof en van het Europees Hof voor de rechten van de mens een objectieve en redelijke rechtvaardiging niet om een discriminatie toelaatbaar te maken: de discriminatie moet ook worden gerechtvaardigd door een legitiem doel en bewezen moet zijn dat er geen andere passende en noodzakelijke middelen zijn om dat doel te bereiken.

Bovendien is het aangewezen het opzet, dat bij degene die zich schuldig maakt aan discriminatie aanwezig moet zijn, expliciet

juge d'instruction ou qu'une citation directe ont pour conséquence que l'action publique est engagée, alors qu'en principe, seul le ministère public peut exercer l'action publique. Par conséquent, l'habilitation du Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme à ester en justice doit rester limitée aux litiges civils qui ressortissent à la loi.

N°260 DEMME STAVEAUX-VAN STEENBERGE ET M. CEDER

Art. 31

Dans l'alinéa 2 de cet article, remplacer les mots « les litiges » par les mots « les litiges civils ».

Justification

Dans son avis sur la proposition de loi initiale, le Conseil d'État souligne qu'une constitution de partie civile entre les mains du juge d'instruction ou qu'une citation directe ont pour conséquence que l'action publique est engagée, alors qu'en principe, seul le ministère public peut exercer l'action publique. Par conséquent, l'habilitation des groupements visés à ester en justice doit rester limitée aux litiges civils qui ressortissent à la loi.

N° 261 DE MME NYSSSENS

Art. 2

Au § 2 proposé, insérer après les mots « visés au § 1er », les mots « alors que l'auteur savait ou aurait dû savoir, eu égard à la situation qu'il occupait, le désavantage particulier que cette disposition, ce critère ou cette pratique allait occasionner à ces personnes par rapport à d'autres personnes ».

Justification

Le présent amendement vise également à reprendre la définition de la discrimination indirecte inscrite dans les directives européennes applicables. Cette définition s'inspire de la jurisprudence de la CJCE dans les affaires relatives à la libre circulation des travailleurs. Le fait qu'une disposition a un résultat dommageable pour certaines personnes ne signifie pas nécessairement que cette disposition est susceptible d'entraîner un désavantage particulier pour ces personnes par rapport à d'autres. Par ailleurs, selon les termes des directives et la jurisprudence de la Cour d'arbitrage et la Cour européenne des droits de l'homme, une justification objective et raisonnable ne suffit pas pour rendre une discrimination admissible: cette discrimination doit aussi être justifiée par un but légitime et il doit être établi qu'il n'y a pas d'autres moyens adéquats et nécessaires pour atteindre ce but.

Par ailleurs, il convient de définir explicitement l'élément intentionnel requis dans le chef de l'auteur de la discrimination. Il est

vast te leggen. Het is raadzaam te bepalen dat alle vormen van discriminatie moeten worden bestraft, ofwel omdat degene die er zich schuldig aan heeft gemaakt dat wetens en willens heeft gedaan, ofwel omdat hij het diende te weten op basis van de informatie waarover hij beschikte. Om te bepalen of er sprake is van opzettelijk discriminerend gedrag, moet de strafrechter rekening houden met de concrete positie waarin degene die zich aan dergelijk gedrag schuldig heeft gemaakt, zich bevindt, ongeacht of het gaat om zijn professionele positie of om een andere, waardoor hij over nuttige kennis of ervaring beschikt. Men moet immers de positie die de persoon die zich schuldig heeft gemaakt aan discriminatie, inneemt in allerlei kringen koppelen aan de vereisten waaraan hij moest beantwoorden inzake discriminatiepreventie. De term «positie» moet hier in de algemene betekenis worden begrepen: elke positie waarin de discriminerende persoon over voldoende gegevens beschikt waardoor hij kan voorkomen een discriminerende daad te plegen, voor zover het niet gaat om feiten die tot de persoonlijke levenssfeer van het individu behoren. Dit amendement sluit aan bij de opmerkingen terzake van de Raad van State in zijn advies nr. 32.967/2 (stuk Kamer, nr. 50-1578/002, blz. 5-6).

Nr. 262 VAN MEVROUW NYSSSENS

Art. 19

Paragraaf 3 van dit artikel wijzigen als volgt :

A. In de Franse tekst het woord « invoque » vervangen door het woord « établit »;

B. Na de woorden « een directe of indirecte discriminatie » de woorden « op een voldoende relevante en degelijke manier » invoegen.

Verantwoording

A. Deze term wordt ook gebruikt in richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 (artikel 10.1) en in richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 november 2000 (artikel 8.5).

B. De Raad van State benadrukt in zijn advies nr. 32.967/2 dat als de omkering van de bewijslast behouden blijft « de vermoedens die deze omkering van de bewijslast mogelijk maken niet gewichtig, precies en met elkaar overeenstemmend behoeven te zijn — aangezien dan de algemene regel zou gelden — maar voor het allerminst relevant genoeg en degelijk moeten zijn » (Raad van State, stuk Kamer, nr. 50-1578/002, blz. 9).

utile de prévoir que toute discrimination doit être sanctionnée, soit que l'auteur ait accompli sciemment celle-ci ou soit que l'auteur ne pouvait l'ignorer sur la base des éléments d'information dont il disposait. Pour évaluer le caractère intentionnel du comportement discriminatoire, le juge pénal devra prendre en considération la situation concrète de l'auteur d'un tel comportement qu'il s'agisse notamment de sa situation professionnelle ou de toute autre situation lui procurant une connaissance et une expérience utile. En effet, il convient de lier la place qu'occupe l'auteur de comportements discriminatoires au sein de différents milieux et l'exigence que l'on attendait de celui-ci en matière de prévention des discriminations. Par situation, on vise la généralité: toutes les situations dans lesquelles l'auteur dispose d'informations suffisantes lui permettant d'éviter de commettre un acte discriminatoire pour autant qu'il ne s'agisse pas de faits relevant de la vie privée des individus. Cet amendement s'inscrit dans la ligne des observations émises à ce sujet par le Conseil d'État dans son avis n° 32.967/2 (doc. Chambre, n° 50-1578/002, p. 5-6).

N° 262 DE MME NYSSSENS

Art. 19

Au § 3 de cet article, apporter les modifications suivantes :

A. Remplacer le mot « invoque » par le mot « établit »;

B. Insérer après le mot « présumer » les mots « de manière suffisamment pertinente et solide ».

Justification

A. Ce terme correspond au terme utilisé dans la directive 2000/78/CE du Conseil du 27 novembre 2000 (article 10.1) et dans la directive 2000/43/CE du Conseil du 29 novembre 2000 (article 8.5).

B. Le Conseil d'État souligne dans son avis n° 32.967/2 que si l'on maintient ce renversement de la charge de la preuve, « il importe que les présomptions qui l'autorisent soient, non pas graves, précises et concordantes, ce qui reviendrait à rétablir la règle générale, mais, à tout le moins, suffisamment pertinentes et solides » (Conseil d'Etat, doc. Chambre, n° 50-1578/002, p. 9).

Clotilde NYSSSENS.